

WERKGROEP VOOR EEN RECHTVAARDIGE EN VERANTWOORDE LANDBOUW

P.A. WERVEL, MUNDO B, EDINBURGSTRAT 26 1050 BRUSSEL

Driemaandelijks tijdschrift

Erkenningsnummer P508018

Afgiftekantoor 1099 Brussel-X

België - Belgique
P.B.

1099 Brussel X
1/1761

Eiwittransitie in Vlaanderen?

Hennep niet meer te stoppen

The potential of agroecology

Netwerk: Zonnwindt vzw

HANG DE CERRADO-POSTER OP!

Wervelkrant

Nr 3 • december 2012

'Wervelkrant 12/4'

is krant 91 in het 22° Werveljaar.

CO₂-neutraal gedrukt op kringlooppapier met plantaardige inkt door De Duurzame Drukker op 1700 exemplaren en digitaal verspreid naar 2000 mailadressen.

Adres Wervel VZW

MundoB

Edinburgstraat 26

1050 Brussel

Tel. 02/ 893.09.60

< info@wervel.be >

www.wervel.be

Verantwoordelijke uitgever :

Jeroen Watté

Layout: Tinne Van den Bossche

Coverfoto: Nadat in de Braziliaanse Cerrado grote stukken zijn afgebrand, blijft de waas nog maanden hangen. Alles is nu klaar voor de sojateelt.

© Guido Sterkendries - battle4life.eu

Missie Wervel VZW

Wervel streeft naar een landbouw die lokaal meerwaarden creëert, op economisch, ecologisch, sociaal en cultureel vlak en die solidair is met de rest van de wereld. Daarbij vertrekt ze vanuit de universele waarden basisdemocratie, rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid. Wervel beweegt consumenten, boeren en organisaties tot samenwerking om die landbouw vorm te geven via netwerking, campagnes en publicaties.

Publicaties en kranten

Kranten en publicaties vind je op

www.wervel.be/publicaties

Jaarabonnement Wervelkrant: voor organisaties min. 35 euro, voor individuen gratis. Nieuw postadres? Stopzetting papieren krant? zie hieronder

Gratis nieuwsbrieven: schrijf je in!

Schrijf je in op verschillende nieuwsbrieven & krant via www.wervel.be/lists. Zo ontvang je updates over de kemp-campagne, agro-ecologie & agroforestry, eiwittransitie, fair trade lokaal, landbouw-beleid, persberichten.

Ontvangers van de Wervelkrant kunnen bij aankoop van de Wervelboeken en DVD's 10 % verkrijgen.

U kan ons helpen!

Doe mee met Wervel

Denk en werk mee op de manier die jou best ligt.

Lees hoe: www.wervel.be/doemee

Steun ons financieel

523-0803037-49 van Wervel VZW

IBAN - BE97 5230 8030 3749

BIC - TRIOBEBB

Giften aan Wervel vzw zijn
fiscaal aftrekbaar vanaf 40 euro
op jaarbasis.

■ We roepen graag alle mensen, groepen en organisaties op om ons **maandelijks/jaarlijks een bedrag** - naar eigen draagkracht te storten.

■ **Schenkingen en legaten** vormen een andere manier om Wervel mee te dragen. U kan Wervel in uw testament laten opnemen voor een legaat of schenking zonder dat uw erfenamen benadeeld worden. Met een duo-legaat bespaart u op successierechten en laat u Wervel meegenieten van dat belastingsvoordeel.

■ Wervel is een project bij **Krekelsparen** van Netwerk-Vlaanderen.

Het erkenningsnummer is 94/0054.

Aanspreekpunten provincies

Vlaams-Brabant	Lus Mussche	016/53 26 95	lasmusche@skynet.be
Oost- Vlaanderen	Mieke Roelens	09/380 48 10	mieke.roelens@telenet.be
West-Vlaanderen	Veerle Devaere	056/25 60 58	veerle.devaere1@telenet.be
Antwerpen	Cis Van Eyndhoven	03/664 55 02	m.vaneyndhoven@telenet.be
Limburg	Souliman Diraa	0499/620651	diraa.souliman@gmail.com
Brussel	Katrien Van Oost	02/893 09 60	katrien@wervel.be

Thema's en campagnes

landbouwbeleid	Frederik Claerbout	0486999325	fclaerbout@hotmail.com
grond	Ruben Segers	0474 88 40 69	ruben@kollebloem.be
energiegewassen	Jasper Wouters		jasperwouters2000@hotmail.com
agro-ecologie & agroforestry	Jeroen Watté	02/893 09 60	jeroen@wervel.be
Fair Trade lokaal	Patrick De Ceuster	02/893 09 60	patrick@wervel.be
kemp	Patrick De Ceuster	02/893 09 60	patrick@wervel.be
korte keten	Katrien Van Oost	02/893 09 60	katrien@wervel.be
zaadautonomie & gentechnologie	Louis De Bruyn	015/3303 53	louis.debruyne@telenet.be
soja	Luc Vankrunkelsven	02/893 09 60	luc@wervel.be
lokale eiwitvoorziening	Patrick De Ceuster	02/893 09 60	patrick@wervel.be
WTO & voedselsoevereiniteit	Luc Vankrunkelsven	02/893 09 60	luc@wervel.be
diversiteit	Patrick De Ceuster	02/893 09 60	patrick@wervel.be
inspringtheater	Souliman Diraa	0499/620651	diraa.souliman@gmail.com
vorming en educatie	Veerle Devaere	02/893 09 60	veerle@wervel.be

Tenzij anders vermeld, valt de inhoud van de Wervelkrant onder Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 2.0 België licentie. Overnemen mag voor niet-commerciële doeleinden, mits naamsvermelding en zonder bewerkingen.

De Vlaamse overheid is niet verantwoordelijk voor de inhoud van deze krant.

Met steun van de
Vlaamse overheid

De hete aardappel van transitie

Transitie is hot. Omdat transitie ons denkkaders' aanbiedt om andere vragen te gaan stellen. Zoals Einstein zei: "Je kan een probleem niet oplossen met dezelfde manier van denken die het probleem veroorzaakt heeft."

Vragen zoals: "Rommelen pioniers maar wat in de marge? Of stellen ze ook innovaties en niches voor die, eens opgeschaald, het regime kunnen vervangen? Hoe positioneren politieke partijen zich tegenover de transitie? Hoe zijn regimespelers met de pers gelinkt? Is er wel een transitie nodig? Of enkel een transformatie, zonder omschakeling naar agro-ecologie?"

Het succes van de agro-ecologie conferentie in het Europees Parlement bewijst toch dat we de noodkreten van (ex-)VN-rapporteurs Jean Ziegler en Olivier De Schutter niet vertikaal geklasseerd kunnen laten?

En wat met die andere noodkreet, in 1995 geschreven door voormalig adviseur van het hoofdbestuur van Boerenbond, Renaat Tijskens? Op 5 november, tijdens de voorstelling van het *topicrapport transitie*² van de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) en de landbouwadministratie, viste professor Erik Mathijs (KULeuven) de analyse van deze veearts op uit de archieven. In zijn boek "*Het graan, het varken en de glimlach van een kind*", behandelt Tijskens het zieke landbouwecosysteem. Hij beschrijft zorgvuldig de symptomen, stelt een diagnose en schrijft een therapie voor. Tijskens pleit onverkort voor een ander landbouwbeleid, gericht op autarkie (zelfvoorziening) van het basisvoedsel. Te veel import en export ontredert het landbouwecosysteem. Was Tijskens niet meer dan een luis in de pels voor de regimespeler MRBB (holding³ van de Boerenbond)? Vandaag blijft zijn analyse er taboe. Zeer moedig dus van Erik Mathijs om de bestofte alarmkreet even van de megafoon te voorzien. De basisanalyse van Tijskens blijft immers overeind.

Wat niet wegneemt dat sommige inzichten wel veranderd zijn sinds 1995. Bio wordt terecht veel meer au sérieux genomen en ook rijpt het inzicht dat ecologisch werken niet d'office minder productief moet zijn, wel integendeel, getuige de agroforestry-conferentie van EURAF begin oktober. Toch nuanceerde Erik Mathijs ook het productivistische discours: "FAO heeft nooit gezegd dat we in 2050 een slordige 70% meer voedsel moeten produceren, het is gewoon een van de scenario's."

Dat transitie ook een arena is - een strijdtoneel dus - is duidelijk. Een term die bleef hangen bij Dirk Van Gijsegem van de landbouwadministratie was *creative destruction*: succesvolle innovaties tasten het marktaandeel aan van op gangbare technieken gebaseerde bedrijven. Een wat anekdotisch maar daarom niet minder symbolisch misverstand illustreert die strijd om marktaandeel. Gastheer VMM kondigde de lunch vegetarisch aan - in lijn met de eerdere oproep van VMM tot vleesmatiging om klimaatredenen. Het bleek een foutje dat snel werd rechtgezet door de landbouwadministratie: de lunch voorzag ook een vegetarisch aanbod, naast de standaardoptie: vlees. De Facebookgroep **GEEN 'dagen zonder vlees' voor mij** heeft ondanks zijn mager ledenaantal blijkbaar een hoog soortelijk gewicht.

De redactie

¹ Denkkaders of frames. Transitie heeft een eigen jargon. Dompel jezelf erin onder op p. 22-23.

² Het topicrapport bevat helaas echter geen verwijzing naar het boek van Renaat Tijskens, noch naar het VN-rapport (IASTD), noch naar het werk van De Schutter, noch naar de term "agro-ecologie". Je kan het rapport "Transitie naar een duurzaam landbouw- en voedingssysteem in Vlaanderen: een systeemanalyse" gratis opvragen via info@vmm.be of downloaden op wervel.be/topicrapport

³ Zie ook *Wervelkrant* 2012/3, p. 5

Inhoudstafel

Vooraf	3
Waarom we Wervel steunen	4
Good food march	5
Meer veerkracht, minder soja	7
Alternatieve eiwitbronnen	10
West-Vlaamse varkensland	11
Hennep niet meer te stoppen	12
Kempkalk	13
Potential of agroecology	14
Zuid-Noord	16
Vrijwilliger in de kijker	17
Agroforestry	18
Lokaal, eco en fair	19
Zonnewindt vzw	20
Vlaamse eiwittransitie?	22
Op de boekenplank	24

Wervel kan slechts onafhankelijk blijven door uw steun. In deze rubriek laten we mensen aan het woord die ons steunen.

Waarom ik Wervel steun :

In de tweede helft van de jaren '80 van vorige eeuw, ontdekte ik tijdens een vastenweekend de liederen en bijbehorende commentaren van Herman Verbeek. De daaropvolgende jaren volgde ik meerdere weekends met Herman.

Eerbied is een van de begrippen, waarden, die zeer uitdrukkelijk aan bod kwamen, tijdens deze spirituele bezinningsdagen. Eerbied voor onze planeet Aarde en voor al wat ze voortbrengt en ons geeft. De cruciale vraag : hoe gaan wij daarmee om ? Hoe zijn wij allen mede verantwoordelijk voor hoe er met die aarde en al wat ze bevat wordt omgesprongen?

De verhelderende inzichten over de landbouw en over het wel en wee van boeren en boerinnen, zoals Herman het verwoordde, stemden mij tot nadenken over mijn eigen doen en laten.

In eerste instantie ben ik dan geneigd te redeneren: "Hoe was het toch en is het nog steeds mogelijk dat een eerlijke en rechtvaardige landbouw dermate werd en wordt tegengewerkt en ondermijnd door de oppermachtige multinationale concerns? Daar moet tegen in worden gegaan."

Beter is mij af te vragen: "Hoe kan ik daaraan bijdragen?" Wanneer ik herlees wat in vorige nummers van de Wervelkrant hierover door steunverleners gezegd is, kan ik me doorgaans bij de opgegeven argumenten aansluiten.

Het gaat erom dat ik in de eerste plaats met heel veel eerbied en verantwoordelijkheidszin omga met onze Moeder Aarde en haar gaven. Verder is het ook enorm belangrijk medemensen die zich in een onafhankelijke groep intens en vanuit hun specifieke bekwaamheden inlaten met de landbouw- en voedselproblematiek, moreel en, waar mogelijk, ook met wat financiële zuurstof te steunen om hun doelstellingen verder te kunnen nastreven.

Vanuit deze gedachtengang kan ik volmondig zeggen: "Ja, ik vind dat een onafhankelijke denktank en drukkingsgroep als Wervel nodig is. Ja, ik vind dat te weinig aandacht gaat naar rechtvaardige landbouw, hier en in het zuiden."

Joël Dupont, Wilrijk

Joël is één van de tweeduizend lezers die de Wervelkrant elektronisch ontvangen. Dankzij zijn computer kan hij als blinde het Wervelwerk volgen.

Wervel kan enkel onafhankelijk blijven werken dankzij jouw steun!

Giften zijn fiscaal aftrekbaar vanaf 40 EUR op jaarbasis
een gift of overschrijving op ons Triodos rekeningnr:
523-0803037-49 - IBAN BE97 5230 8030 3749 - BIC TRIOBEBB -
mededeling "GIFT" is noodzakelijk voor aftrekbaarheid!

**Leg een duurzaam
& fiscaal aftrekbaar
geschenk onder de
kerstboom:
een gift aan Wervel vzw!**

landbouwbeleid

Verslag

GOOD FOOD MARCH

Donderdag 19 september kwamen, vanuit alle windstreken van Europa, kleine boeren samen in het Jubelpark te Brussel. Zij waren met de fiets gekomen vanuit Griekenland, Polen, Roemenië, Duitsland, Oostenrijk, Italië, Nederland, Frankrijk, Groot-Brittannië etc. Het tijdstip voor deze mobilisatie had te maken met de beslissende bijeenkomst van de Europese leiders omtrent het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) voor de periode 2014-2020.

Voor het eerst in vijftig jaar Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid kan het Europees Parlement over het toekomstige landbouwbeleid mee beslissen. De drie machten moeten dus de volgende maanden op één lijn komen: de Europese Commissie met haar voorstel tot landbouwhervorming, de Ministerraad van de 27 EU-landen en het Parlement. Het globaal landbouwplan houdt echter nauwelijks rekening met de noden van het kleine familiale landbouwbedrijf. Met de "Good Food March" wilden de kleine boeren de aandacht vragen voor een ander landbouwbeleid en voor gezond voedsel.

Wervel verwelkomde die woensdagavond op de bioboerderij De Kijfelaar de Nederlandse groep, en donderdagmorgen trokken wij, Mark, Mathieu en ik, met de Wervelvlag, mee op in de mars rond de verschillende Europese gebouwen. Opvallende afwezigen waren de Boerenbond (of is dat toch niet zo vreemd?), Bioforum en De Landwijzer. Nochtans organisaties die opkomen voor de kleine boer. Er waren trouwens bijzonder weinig Vlamingen om onze Europese kleine boeren te verwelkomen na die toch lange fietstocht. Sterker nog: in de Vlaamse media kwam die optocht amper aan bod (1 gewone en 1 internetkrant) terwijl het in de overige Europese landen heel wat aandacht kreeg (5 radio-uitzendingen, 9 tv-journaals en maar liefst 56 krantenartikels). Vlaanderen ligt niet wakker van de problemen in de kleinschalige landbouw, of hebben we alle hoop op een kleinschalige diverse landbouw opgegeven?

Er was een grote delegatie van de vereniging Novissen uit Abbeville om te protesteren tegen de geplande "koeienfabriek" van 1000 melkkoeien en 750 kalveren met daaraan verbonden een methaanproductie om 40.000 drijfmest uit een straal van 110km te verwerken. Een opeenhoping van 1750 dieren in besloten loodsen, in hoofdzaak gevoederd met soja, maïs uit Zuid Amerika en Afrika en antibiotica om een epidemie te vermijden. Er zouden maximaal tien arbeiders tewerkgesteld worden. Een project van een "ondernemer" uit Pas de

Calais. De omliggende gemeenschap dreigt volledig ontwricht te worden. Nu al loopt de omgeving leeg, bang voor de vervuiling van grondwater, bodem en de verwachte geurhinder. Waar zal men de duizenden liter water per dag halen? Etc.. Een monsterbedrijf vlakbij de grens en niemand, ook de boerenbond niet, heeft daar enige aandacht voor. Vlaanderen ligt inderdaad niet wakker van de industrialisering van de landbouw noch van de gevolgen daarvan voor mens en milieu.

De optocht rond de verschillende Europese gebouwen was ludiek en vooral gemoedelijk. Voor de massaal opgetrommelde politie was het een leuke vakantiedag. Na de mars werd er op het Luxemburgplein voor het Europees parlement verzameld voor een actie-brunch. Tijdens de brunch kwamen een voor een de afgevaardigden van de diverse boerengroepen op het podium om kort hun verhaal te doen over de voor sommigen zeer lange fietstocht. Pakkende verhalen waaruit vooral veel moed en, ondanks alles, hoop sprak.

Vervolgens kwam de politiek aan het woord: Martin Schulz, voorzitter van het Europees Parlement, Isabel Durant en José Bové die als Europarlementleden oppositie voeren tegen het geplande nieuw landbouwbeleid en ten slotte Carlo Petrini namens Slow Food, die deze optocht en bijeenkomst mede organiseerde. De toespraken werd afgerond met een rechtstreekse videotoespraak van VN-rapporteur Olivier De Schutter. Vanuit de vaststelling dat tegen 2050 meer dan 95% van de bevolking in de steden zal leven, de wereldbevolking hoogstwaarschijnlijk tot 12 miljard mensen zal zijn aangegroeid, de landbouwgronden onder druk van die verstedelijking, de industrialisatie en vooral de vervuiling afgenomen zal zijn toonde hij de noodzaak aan van een totaal ander landbouwbeleid. Een beleid waar voedselsoevereiniteit centraal staat, voor een landbouw geënt op de lokale omgevingsfactoren en cultuur, voor agro-ecologie zonder chemie of gewasmanipulatie en vooral een beleid met respect voor de arbeid van de lokale (kleine) boer en boerin. Kortom: het tegenovergestelde van de voorstellen van de commissie.

Om 15 uur mochten zeven afgevaardigden van de kleine boeren de zitting in het Europees Parlement openen. Hier opnieuw pakkende getuigenissen van gewone boeren en boerinnen die 365 dagen per jaar met de zorg om de grond en hun dieren bezig zijn. Om de kwaliteit van hun gewassen, ook al ligt de kwantiteit daardoor lager. Hoe ongelijk de strijd is met de agroindustrie, hoe dorpen leeglopen, kortom een geluid dat men aan de Europese ronde tafel niet gewoon was, namelijk een betoog vanuit het hart.

Na deze getuigenissen kwamen de rapporteurs van de diverse commissies aan het woord. Met gebruik van het gekke vakjargon stelden ze een voor een hun besluiten voor: Europa kan niet anders dan kiezen voor grootschalige industriële landbouw wil ze tussen de andere wereldspelers nog enige betekenis hebben. Over het alternatief, zoals Olivier De Schutter het formuleerde en het in de aanbevelingen van het IAASTD verwoord staat, geen woord. Een kaakslag voor de aanwezige boeren en boerinnen.

Wij hebben dan ook het aangekondigde debat in het parlement niet meer afgewacht. Pas nu begrepen we de opmerking van een euroambtenaar die tijdens de brunch naar ons toekwam met de laconieke mededeling dat onze actie geen zin had gezien het nieuw globaal landbouwplan zo goed als definitief vastlag. Hij had gelijk als je het louter verstandelijk bekijkt.

Vanuit het hart echter, vanuit het hart van José Bové, van Olivier De Schutter en vooral van de kleine boeren niet. Zelfs al wordt dit plan er vanuit de logica van het vrijmarktdenken door gedrukt, we kunnen niet genoeg en aanhoudend weerstand bieden tegen zoveel onrecht. Is dat niet de bestaansreden van Wervel?

Johan De Schacht

Bron: Gazet van Antwerpen

IN DE KIJKER Noorderwijk

Actievoerders houden halt bij boer Bavo

GRIEKSE AARDAPPELBEWEGING. Nederlandse deelnemers van de Good Food March ontmoeten bij boer Bavo Verwimp in Noorderwijk (Herentals) een delegatie van de Griekse aardappelbeweging. De Nederlanders zijn te voet onderweg naar Brussel om daar woensdag actie te voeren voor een ander type landbouw en voor goed voedsel. Onderweg houden ze halt voor bijeenkomsten, debatten en maaltijden. In de bioboerderij De Kijfelaar van Bavo Verwimp maakten ze maandagavond kennis met de beweging die de Griekse aardappeltelers een grotere afzet bezorgde. Meer info staat op www.goodfoodmarch.eu. **BVDL** FOTO HILDE VAN GEIRT

"Veehouderij heeft nood aan meer veerkracht en minder soja"

Zelfs buiten de wettelijk toegestane brandperiodes, wordt het woud in vuur en vlam gezet. © Guido Sterkendries

Hoge graan- en sojaprijzen zorgen sinds de zomer voor navenant dure voeders die vreten aan de marge van Vlaamse veehouders. In zulke moeilijke tijden komt de kritiek van Wervel op intensieve veehouderij extra hard aan. De Werkgroep voor een Rechtvaardige en Verantwoorde Landbouw zou de naam niet waardig zijn, als er geen alternatief geopperd wordt: grondgebonden veehouderij met eigen teelt van eiwitrijke gewassen ter vervanging van overzeese soja. "Grootschalige, exportgerichte landbouw zal blijven bestaan in binnen buitenland, maar we zouden het langzaam moeten reduceren tot één van de vele landbouwsystemen", zegt Luc Vankrunkelsven van Wervel naar aanleiding van zijn rondreis door de Braziliaanse Cerrado die hij beschrijft in een nieuw boek.

We geven het interview verkort weer -

Lees het volledig op wervel.be/vilt-minder-soja

Merk je in de Cerrado een positieve impact van initiatieven zoals de ronde tafels over soja en palmolie?

Door nieuwe mogelijkheden om zure gronden te corrigeren, werd de Cerrado enkele decennia geleden ontdekt door de agro-industrie en wordt hij twee tot drie keer vlugger ontgonnen dan het veelbesproken Amazonewoud. Door de (gedeeltelijke) bescherming van het Amazonegebied is er een soort verdringingseffect richting Cerrado. Dat is bijzonder jammer want het is een schatkamer aan (agro)biodiversiteit. In de Cerrado kunnen honderden verschillende vruchten geteeld worden. Toch gaat men ervan uit dat de economie alleen gestoeld kan zijn op een monocultuur van soja, suikerriet, eucalyptus en vleesproductie. De bedrijven (veevoedersector, Monsanto, Unilever, enz.) en grootschalige landbouwbedrijven die aan de ronde tafel zitten, geven geen enkele functionele betekenis aan een bos. Zij kopen extra, bestaand bos om andere percelen te kunnen ontbossen of om in regel te zijn met de boswet. Die 'código florestal' zal in de toekomst trouwens veel minder streng zijn en dat na intens lobbywerk van de grootgrondbezitters. Het verschil met de Agricultura Familiar is groot want bossen zijn een inherent deel van hun landbouwsysteem.

Bestaan er niet voldoende technische (b.v. mestverwerking) en andere (b.v. handel) oplossingen voor de problemen die zich kunnen stellen bij intensieve veehouderij?

Voor ieder probleem apart bestaan er technische oplossingen, dat klopt. Emissiearme stallen verminderen de ammoniakemissie, mestverwerking zorgt voor een kleiner mestoverschot, couperen voorkomt staartbijten bij varkens, een perfecte hygiëne vermijdt ziektes of antibiotica geneest ze als het dan toch niet lukt. Al deze technologieën kosten evenwel geld en hebben ook veel nadelen. Het zijn 'end-of-pipe'-oplossingen want ze pakken het probleem niet bij de bron aan. Om kunstmest te maken, heb je bijvoorbeeld veel energie nodig, terwijl mestverwerking energie gebruikt om stikstof te laten vervliegen in de lucht. Dit is volstrekt onlogisch. En het verhoogt de kostprijs terwijl de consument de meerprijs niet wil betalen.

Zal de consument voor het eindproduct van een meer extensieve veehouderij wel meer willen betalen?

Wanneer hij daar iets in ruil voor krijgt, zoals een product dat op een minder geforceerde manier is bekomen, is de consument daartoe bereid. Laat veebedrijven hun eigen voeders telen. Vaak zullen er te veel dieren aanwezig zijn op een bedrijf, durf dan hun aantal reduceren. Minder dieren houden,

brenkt ook voordelen met zich mee. De ziektedruk daalt, het mestoverschot verkleint en vrije uitloop wordt mogelijk zodat de dieren minder stress kennen en elkaar niet verwonden. We klagen vaak dat de consument vervreemd is van zijn voedsel, maar dit kunnen we enkel oplossen door serieus in te zetten op alternatieve productiewijzen. Momenteel krijgen de grootste bedrijven de meeste steun, maar net die bedrijven liggen maatschappelijk het zwaarst onder vuur. Dat klopt toch niet? Het contact met de burger en de autonomie van de boer herstel je niet met een grootschalig bedrijf, maar met een gesloten bedrijf van enkele honderden varkens waarbij de hoeveslagerij voor het merendeel van de inkomsten zorgt.

Waarom moet landbouw als enige economische sector technische of chemische hulpmiddelen en efficiëntie-denken overboord gooien?

De industriële landbouw concentreert zich alleen op arbeidsefficiëntie. Ecologisch en ook economisch is efficiëntie juist grotendeels afwezig. De aanwezige productiefactoren (zoals agrobiodiversiteit) worden nauwelijks aangeboord. Vergelijk de productiviteit van een kleinschalig permacultuurperceel eens met dat van een sojamonocultuur in termen van productie per oppervlakte. De sojamonocultuur stelt dan niet veel voor. Door de ecologische efficiëntie te verhogen, vergroot ook de veerkracht

van het systeem. Een ander voorbeeld is de aanwending van lokaal beschikbare reststromen in de veehouderij. Hoe groter dit aandeel, hoe groter de kostenbesparing en hoe hoger de economische en ecologische efficiëntie van het systeem.

U ziet zelfs geen positieve noot om mee af te sluiten?

Er leeft wel degelijk hoop in me als ik tijdens mijn tournees zie hoe Brazilianen zich proberen te verzetten. En misschien ook omdat in Europa het

vleesverbruik vermindert en steeds meer mensen openstaan voor vleesloos of vleesarm. Ik weet dat dit thema heel gevoelig ligt in landbouwkringen, maar we staan voor een hoognodige eiwittransitie: minder soja-import van overzee, lokaal geteelde eiwitrijke gewassen inzetten voor veevoeding, minder dierlijke eiwitten produceren én minder vlees, melk en eieren consumeren. We zullen plantaardige eiwitten vaker rechtstreeks consumeren. Denk maar aan de mogelijkheden van lupinen en kemp als voedingsmiddel. Voor de boer

is die omschakeling economisch rendabeler als hij eiwitten voor menselijke consumptie kan telen. Dat vergt een meer diverse landbouw. Vlaanderen moet niet blijven vasthangen in de 'exportroeping' voor varkensvlees. Er zijn wel degelijk andere, meer duurzame wegen mogelijk.

Bron: Vilt 10/09/2012

Reactie van een veehouder

Ik heb je artikel gelezen. Ik volg perfect. Goede argumentering. Op het einde zeg je dat er alternatieven zijn voor de exportroeping van Vlaanderen. Ik heb het altijd gek gevonden dat zo'n klein landje de ganse wereld van varkensvlees wil voorzien. Enkele jaren geleden vond ik het ook al gek dat men zo blij was dat men melk mocht uitvoeren naar China. Toch totaal onlogisch als je de verhoudingen bekijkt. We horen bij de rijkste landen te wereld. We moeten dus ook van de beste consumenten ter wereld hebben. We hebben nauwelijks landbouwgrond. We kunnen niet eens genoeg produceren voor onze eigen mensen en dan gaan we uitvoeren naar landen die bijlange na niet zo kapitaalkrchtig zijn. Maar goed, als zij de Chinezen willen eten geven, zal ik enkele Vlamingen eten geven.

Jos Declercq, Sint-Truiden

Nederlands geld ontwikkelingssamenwerking vloeit naar soja-giganten

De Belgische mengvoederindustrie (BEMEFA) meldt fier dat ze op 14 november een overeenkomst gesloten hebben om samen vier duurzame sojaprojecten te adopteren in Argentinië en Brazilië. Toch wel vreemd. Het kadert in het wereldwijde overleg van de industrie binnen het kader van de Round Table on Responsible Soy (RTRS). Oorspronkelijk heette dit gebeuren 'Ronde Tafel voor Duurzame Soja'. Tijdens één van de eerste conferenties werd onder druk van kritische aanwezigen de naam veranderd in 'responsable'. Waarom? Omdat dit systeem nooit 'duurzaam' kan genoemd worden, eventueel wel ooit 'maatschappelijk verantwoord'. Nochtans worden in persberichten als deze 'maatschappelijk verantwoord' en 'duurzaam' als synoniem gebruikt. Even vreemd: enkele jaren geleden werd ons in een debat op Agriflanders op het hart gedrukt dat geen projecten met de grootste producenten, maar met kleinere zouden worden opgezet. Debaters waren Bemefa, Wervel, Boerenbond en Unilever. Was dit om Wervel in zijn fundamentele kritiek te kalmeren, want wat blijkt nu? Met Nederlands ontwikkelingsgeld worden zogenaamde duurzaamheidsprojecten opgezet met grootgrondbezitters en grootproducenten in Brazilië en Argentinië. Los Grobo is bijvoorbeeld de allergrootste sojaproductent ter wereld en krijgt van de overheid 138.000 euro voor 'ontwikkeling'. Het project behelst 68.000 hectare 'duurzame' soja van de 300.000 hectare van het Los Grobo-imperium.

Bron: Belga, 14/11/2012, "BEMEFA en IDH begeleiden sojaboeren in Zuid-Amerika" Lees het op: wervel.be/levedegrootste

Pesticidenverbruik in de VS steeg door ggo-teelt

Op akkers met ggo's spuiten Amerikaanse boeren een vijfde meer pesticiden dan op akkers met conventioneel katoen, soja en maïs. Onderzoek van de Washington State University brengt een groot verschil aan het licht tussen twee soorten ggo's: Bt-gewassen konden het insecticidegebruik effectief verminderen, maar glyfosaatresistente ggo's lijken de strijd tegen onkruid te verliezen. Monsanto claimt al jaren dat ggo-gewassen het gebruik van pesticiden verminderen, maar volgens de Washington State University is het tegendeel waar. Met behulp van cijfermateriaal van het Amerikaanse landbouwministerie toonde professor Charles Benbrook aan dat glyfosaatresistente gewassen die belofte enkel waarmaken in de eerste jaren dat zij op de markt zijn. Intussen

worden ggo's op ongeveer de helft van de Amerikaanse akkers geteeld en loopt dat voor maïs (85%), soja en katoen (95%) nog veel hoger op.

Onkruiden hebben zich aangepast en werden resistent voor het totaalherbicide glyfosaat. Daardoor zijn boeren die glyfosaatresistente ggo's telen meer bespuitingen gaan toepassen en hebben ze nieuwe herbiciden toegevoegd aan hun bespuitingsschema. Glyfosaatresistente gewassen hebben het gebruik van herbiciden met 239 miljoen kilo (11%) verhoogd van hun introductie in 1996 tot 2011. Benbrook berekende dat zonder ggo's in 2011 ongeveer 41 miljoen kilo minder herbiciden nodig zou geweest zijn om de akkers onkruidvrij te

Bekijk recente zadenfilms online

Seeds of Freedom (30min, HD)

toont de geschiedenis van één van de belangrijkste factoren van het leven op deze aarde, de zaden. Zaden worden niet alleen gebruikt voor voeding, maar ook om de mondiale voedselmarkt te monopoliseren. Wat zijn de gevolgen van de industriële landbouw en in het bijzonder ggo-zaden? Hoe evolueerde de agro-biodiversiteit sinds het begin van de landbouw door boeren en gemeenschappen over de hele wereld? Bekijk online via wervel.be/seedsoffreedom.

Bitter Seeds (86 min, HD)

Om het half uur pleegt een boer in India zelfmoord. De documentaire maakt duidelijk waarom. In een dorp van kleine katoenboeren volg je een gezin waarvan de dochter in een lokale krant wil getuigen over de zelfmoord van haar vader. De meeste boeren zijn overgestapt naar zaden van de Amerikaanse internationale Monsanto. Maar de kosten voornamelijk en pesticiden zijn hoger dan voor het 'gewone' zaad en bovendien is er meer water nodig. De boeren steken zich in de schulden, gaan desnoods lenen bij weekersaars en geven hun grond in pand. Wanneer de oogst tegenvalt, zijn ze alles kwijt. Bekijk online via www.wervel.be/biitterseeds.

houden. "Op percelen met ggo's moet de dosis elk jaar met een kwart verhoogd worden om de onkruiden meester te blijven", weet professor Benbrook. De milieuwinst die oorspronkelijk geboekt werd, gaat zo volledig verloren. Anders dan glyfosaatresistente ggo's slagen insectenresistente Bt-gewassen er wel in om het pesticidgebruik duurzaam te verlagen. Dankzij deze soort ggo's is het insecticidegebruik met 56 miljoen kilo (28%) verminderd tussen 1996 en 2011. Maar ook hier loert het gevaar van resistentie om de hoek want er duiken insecten op die bestand zijn tegen het Bt-gif in de ggo's. Benbrook merkt bovendien op dat deze planten meer van het Bt-gif produceren dan het volume van een insecticide dat de landbouwer nodig zou hebben om de plaag te bestrijden. Tot 2001 was het globaal milieuresultaat van herbicide-/glyfosaatresistente en insectenresistente ggo's nog positief.

Samen zorgden ze namelijk voor een reductie van het pesticidegebruik met twee procent. De toenemende resistentie bij onkruiden deed het tij vervolgens keren zodat van 1996 tot 2011 het totale pesticideverbruik zeven procent (184 miljoen kilo) hoger lag dan het geval zou zijn geweest zonder ggo's. Voor elke kilo insecticide die vermeden werd, is er vier kilo herbicide bijgekomen. Als reactie op de verspreiding van resistente onkruiden ontwikkelde de industrie

nieuwe variëteiten die voor meerdere herbiciden resistent zijn, inclusief oudere middelen als 2,4D en dicamba. Deze middelen houden grotere gevaren in voor het milieu en de volksgezondheid.

Bron: Vilt, 17/12/2012

Tussenbalans van het Actieplan Alternatieve Eiwitbronnen

Lust Vlaams vee wat anders dan soja?

Het actieplan alternatieve eiwitbronnen wil de veehouderij minder afhankelijk maken van ingevoerde soja. Nu torenhoge sojaprijzen de marge van veeboeren doen verdampen, vragen we de Vlaamse overheid en de mengvoederindustrie of er al schot in de zaak zit. Dankzij een financieel duwtje in de rug van de overheid, telen landbouwers de laatste jaren om en bij de 5.000 hectare eiwitrijke gewassen voor hun rundvee. Bijproducten uit de biobrandstoffen voedingsindustrie worden op grote schaal benut als veevoeder. Toch blijven intensieve pluimvee- en varkensbedrijven voorlopig verslingerd aan soja uit Brazilië en Argentinië.[...]

De veevoederindustrie in Europa importeert jaarlijks meer dan 40 miljoen ton plantaardige eiwitten, voornamelijk soja maar bijvoorbeeld ook koolzaadschroot. **Minder dan een derde van de eiwitrijke grondstoffen voor veevoeder komt van eigen bodem.** Het voeder maakt minstens 50 maar vaker 70 procent van de kostprijs uit op een varkens- of pluimveebedrijf. Tot wanhoop van de veehouders steeg de prijs van ingevoerde soja op anderhalf jaar tijd van 350 euro per ton naar 570 euro per ton deze zomer. Om de concurrentiepositie van zijn veehouderij veilig te stellen, ondernam Vlaanderen al in 2010 actie. 'Maatschappelijk verantwoorde diervoederstromen' heet de engagementsverklaring die Vlaams minister-president Kris Peeters en de beroepsvereniging van de mengvoederfabrikanten (BEMEFA) ondertekenden. In één adem kwam er ook een actieplan alternatieve eiwitbronnen voor de periode 2011-2015. Doelstelling is de bestaande eiwitbronnen van dierlijke of plantaardige oorsprong promoten en valoriseren. Tegelijk moet de afhankelijkheid van soja-import uit Zuid-Amerika verkleinen.

De import van soja zal nooit tot nul gereduceerd worden zodat de mengvoederindustrie voor een tweesporenbeleid kiest: minder soja maar tegelijk ook meer verantwoorde soja. Naar schatting 900.000 ton sojaschroot zal dit jaar ingevoerd worden vanuit Argentinië en Brazilië om in België verwerkt te worden tot veevoeder. Daarvan draagt 250.000 ton het certificaat 'maatschappelijk verantwoord'. De Round Table on Responsible Soy waakt er over dat die soja beantwoordt aan een lange reeks milieu- en sociale criteria. "We gaan er van uit dat tegen 2015 nog maximaal 600.000 ton soja ingevoerd wordt. Die zal van de eerste tot de laatste ton gecertificeerd zijn", zegt Yvan Dejaegher, directeur-generaal van BEMEFA. Het lijkt vreemd dat de mengvoederindustrie zich achter een actieplan schaaft dat boeren stimuleert om zelf eiwitrijke gewassen te telen zodat ze minder sojarijk krachtvoeder moeten aankopen. "Alles wat bijdraagt aan de concurrentiekracht van de veehouders is voor de mengvoederindustrie meegenomen. En het is niet omdat een veehouder eiwitrijke gewassen teelt, dat hij ze ook zelf mengt in het rantsoen van zijn dieren", weerlegt Dejaegher het belangenconflict. De mengvoederindustrie slaat zeker geen munt uit de dure soja. "Hoge grondstofprijzen zijn slecht voor de mengvoederindustrie want fabrikanten kunnen dat niet doorrekenen naar de veehouders. Er is altijd wel één mengvoederfabrikant met een mooie voorraad goedkoop ingekochte grondstoffen die de concurrentie buitenspel wil zetten", aldus Dejaegher.

De biobrandstof- en voedingsindustrie zijn niet betrokken bij het actieplan, maar de nevenstromen uit hun productieproces dragen wel bij aan het verminderen van de soja-import. Bijproducten zoals aardappelschillen, bietenpulp, bierdrif, maïsgluten en DDGS (nevenstroom van de biobrandstofindustrie, nvdr.) vinden zowel in de rundvee-, varkens- als pluimveehouderij hun weg. Op jaarbasis gaat het in België om een volume van drie miljoen ton. Zit daar nog rek op? Ja, maar niet eindeloos want de prijzen van deze bijproducten stijgen en evolueren door de toenemende vraag naar een evenwicht met de andere voedergrondstoffen.

En wat doet de Vlaamse overheid, vraagt u zich af. Die sensibiliseert, stimuleert en subsidieert. Studiedagen en demonstratieprojecten maken landbouwers bewust van de alternatieven voor soja. Stimuleren slaat vooral op het inventariseren van bestaand onderzoek en ondersteunen van nieuw onderzoek, bijvoorbeeld naar het potentieel van bijproducten of de eiwitvoorziening uit gras. **Aangezien er in Vlaanderen ruim 250.000 hectare grasland is, kunnen rundveehouders met die teelt nog veel (eiwit-)winst boeken,** ook al is gras niet het meest eiwitrijke gewas. Het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO) informeert boeren zodat zij het onderste uit de kan kunnen halen qua grassoort- en variëteitenkeuze, bemesting, graslanduitbating, aanwezigheid van klaver, maaien in het juiste groeistadium, correct voordrogen en inkuilen.[...]

Is het dan niet vreemd dat veldbonen en erwten wel populair zijn bij bioboeren? "De economische context in de biolandbouw is anders. Biologische voeders zijn duurder dan gangbaar voeder. Bioboeren streven daarom naar een gepast rantsoen waar zoveel mogelijk eigen gewassen in verwerkt zijn", verklaart Lieven Delanote, diensthoofd biologische productie bij Inagro. Hij benadrukt dat **mengteelt van granen met erwten boeren niet zou mogen afschrikken.** Vogelschade is dankzij de tritcale tussen de erwten geen groot probleem. En het rendement is hoger dan dat van een monocultuur graan. Biologische varkens- en pluimveebedrijven zijn - net zoals hun gangbare tegenhangers - minder grondgebonden. Daarom speelt de veevoederfirma op die bedrijven een intermediaire rol als leverancier van krachtvoeder waarin behalve eiwitrijke gewassen, liefst uit Europa, ook ingevoerde biologische soja is verwerkt.[...]

Bron: Vilt 08/10/2012

Het West-Vlaamse varkensland? Voor een varken dat écht mag wroeten!

"Wij, VarkenLand" is een creatief onderzoek naar identiteit in West-Vlaanderen in opdracht van de provincie West-Vlaanderen, onder leiding van theatermaker Lucas De Man en filmmaker Gilles Coulier. Het project vertrekt vanuit sleutelvragen over identiteit, regionalisering en het zoeken/verlangen naar roots. We lezen op de website onder andere: "Omdat wroeten in de West-Vlaamse aard ligt." Eigenlijk had men beter gewoon een everzwijn genomen als identiteit, want West-Vlaamse varkens kunnen niet meer wroeten. Onze varkens lopen al lang niet meer buiten. Ze worden gevoederd met Braziliaanse soja, die gelinkt is aan ontbossing van het Amazonewoud, onteigening van lokale boeren en een gigantisch pesticideverbruik. Een monocultuur waarin iedere diversiteit, iedere

lokale context vervangen is door een genetische woestijn. Tussen de 75 en 90 procent van de granen in de wereld is in handen van slechts vier bedrijven: ADM, Bunge, Cargill en Dreyfus. De soja wordt, eenmaal geoogst, verscheept richting Europa, in het varkensvoeder gemengd en naar de varkensbedrijven gebracht. Een varkensbedrijf moet geld opbrengen. Dit betekent dat je zoveel mogelijk biggen per zeug moet produceren en zoveel mogelijk varkens met zo weinig mogelijk voederkosten moet grootbrengen. Een goede zeug werpt ongeveer 15 biggen, waarvan er een paar in de "couveuse" of bij pleegzeugen moeten liggen. Een groot bedrijf produceert ongeveer 10 000 varkens per jaar. De stallen zijn volledig hermetisch afgesloten, wegens het gevaar voor infecties. Honden en katten lopen er niet rond. Alweer een homogene monocultuur, want de slachthuizen willen een homogene kwaliteit, da's gemakkelijker te verhandelen. Vandaag produceren we in Vlaanderen drie keer meer varkens dan we er kunnen eten. De rest exporteren we. Hoe vertalen we dit varken naar de West-Vlaamse identiteit? Het is er een van toegenomen uniformisering, een product dat om het even waar kan worden geproduceerd, aangezien het toch internationaal voeder gebruikt en naar overal geëxporteerd wordt. De varkensindustrie is de auto-industrie van West-Vlaanderen, aangezien de bedrijven op termijn

toch zullen verhuizen naar Oost-Europa wegens de lagere milieunormen die daar gelden. 80 % van de Vlaamse varkens wordt door 20% van de grootste bedrijven geproduceerd zodat de "kleintjes" langzaam uit het systeem worden gedreven wegens "niet competitief genoeg". Willen we echt een West-Vlaanderen dat langzaam wegwijkt onder de globalisering? Misschien moeten we eerder naar een ander varken zoeken: één dat lokaal geproduceerd voeder eet, buiten mag lopen en wroeten en geen levende vleesmachine is. Lokale rassen kunnen dan weer hun intrede doen en consumenten kunnen hun stukje vlees rechtstreeks van de boer kopen. En gelukkig zijn er al een paar initiatieven in West-Vlaanderen. zoek maar op het internet (Voedselteams, CSA, bio-varkens, lokaal geproduceerd voeder, traditionele varkensrassen). Je krijgt een stuk vlees waarvan je weet hoe het geproduceerd is, waar en door wie. Vertrouwen komt in de plaats van anonieme labels in de supermarkt. Een varken dat opnieuw kan wroeten in de aarde, waarmee de West-Vlaamse weern echte landbouwerskwaliteiten mag tonen en niet het slachtoffer is van globalisering!

Bert Vandervennet

OPINIE

Sojameel geen nevenstroom

Rapport verdeling van de economische waarde van de wereldwijde sojateelt. Uit onderzoek van Profundo is gebleken dat het gebruik van sojameel in veevoer een van de hoofdoorzaken is van de groeiende vraag naar soja. Het argument van de vlees- en zuivelsector dat voor de veevoerproductie slechts gebruik gemaakt wordt van een afvalproduct van de productie van sojaolie, is dan ook onjuist. Hiermee is aangetoond dat de vraag naar sojameel voor veevoer een belangrijke oorzaak is van

het op grote schaal kappen van oerwoud en aantasting van de natuur in Zuid-Amerika. Landgebruik voor sojaplantages is een drijvende kracht achter het verdwijnen van oerwoud in Zuid-Amerika.

Download het rapport: wervel.be/sojageennevenstroom

Ook in Vlt, 22/10/2012: "Meel voor veevoeder bepaalt 57 % van de sojavraag"

Hennep niet meer te stoppen in Vlaanderen

Hennep

De eerste Vlaamse hennepweek was een succes. Via artikels in onder andere Trends, De Standaard, De Morgen, Het Belang van Limburg, Het Nieuwsblad en reportages op Eén, TV Oost, TV Limburg, ATV, RTV Kempen, Focus TV, AVS en Radio 2, konden meer dan een miljoen mensen gesensibiliseerd worden. De boodschap was duidelijk: dat er hennep in Vlaanderen wordt geteeld, dat het geen drug is en dat de toepassingen gezond en ecologisch zijn. Honderden mensen bezochten een hennepveld in hun buurt en praatten er met de

De hennepweek stelde ook enkele nieuwe hennepproducten voor:

- Hennepkalk is een bouw materiaal dat al langer in de buurlanden gebruikt wordt. Nu starten ook verschillende Vlaamse architecten en aannemers mooie verbouwingsprojecten en hier en daar een prestigieuze nieuwbouw. Daarbovenop krijgt de bouwheer vanaf dit jaar de keuze om ook de dakbedekking in hennep uit te voeren. Met ecologische leien op basis van hennep en gerecycleerde rubber krijgt het dak het unieke zicht van onregelmatige houten shingles.
- In Hasselt is intussen het Wervel hennep-aardappelhuisje in gebruik. Het kleinste passiefhuis ter wereld werd afgewerkt met een hennep-leien dakje.
- Ook op het vlak van voeding blijft Vlaanderen innoveren: bakker Dockx pakte uit met twee soorten hennepbrood.

boeren en loonwerkers over de pro's en contra's van de teelt. In Brussel zetten hennep-modeontwerpsters Anne Weis en Marjolein Bultynck hun deuren open. Voor wie toekijken alleen niet genoeg was, waren er workshops 'haken met hennepgaren' bij Ecolana en 'bouwen met kalkhennep' bij Het Stroburo.

Narmada en Meer dan Mooi lieten ons ook weten opgenomen te willen worden op de site kannabis.be als verkooppunt van hennepkledij. En ook Uprise heeft enkele nieuwe verdeelpunten. Zodoende kan je inmiddels in Antwerpen, Brussel, Brugge, Dendermonde, Deurne-Diest, Gent, Leuven, Mariakerke en Zammel terecht voor hennepkledij!

Als afsluiter kunnen fijnproevers op KookEet te Brugge terecht voor het chocoladedessert van Dominique Persoone op basis van hennep. Hij slaagde er als eerste in om praliné te maken van hennepzaad en pampumeerde zijn witte chocolademousse met hennepolie.

Zin om mee te werken aan de volgende hennepweek van 9-15 september 2013? Laat het ons weten op kemp@wervel.be.

Volg de verdere activiteiten of lanceer ze zelf op [facebook.com/drugsvrij](https://www.facebook.com/drugsvrij)

Workshop bouwen met kempkalk

Bij het aankomen zien we het prachtige huis van Pieter-Jan van het Stroburo als een visioen in de wei staan. De kempcheven staan klaar samengeperst is in verwonderlijk lichte balen. Er staat een horizontale menger. Daarin stort Matthias, een van de kempondernemers die bijzonder entertainend is, het ritzelende en als vloeibare kemphaksel: "vloeibaar goud". Wanneer dat goed losgedraaid is, wordt het lichtjes bevochtigd, met ingebouwd sproeislangetje; na even draaien wordt de nodige hoeveelheid kalk erbij gedaan - nog even draaien en het mengsel is klaar. Dan wordt een val onderaan de machine geopend en valt het mengsel in een kruiwagen, die rijdt naar de in aanbouw zijnde muur waarop een houten plaat is gegeven als glijbekisting. Dan krijgen we een soort sneeuwschep zonder steel om uit de berg op te scheppen en dit in de bekisting te storten. De massa is onverwacht licht. We moeten het enkel nog een beetje over de sleuf verdelen en tegen de wanden en rond het houtskelet wat aandrukken; midden in het muurtje niet zodat het goed luchtig blijft en alsoz beter isoleert.

Eens die eerste berg verwerkt kunnen we onmiddellijk de bekistingen losvijzen en hogerop weer vastzetten: het goedje blijft al op zichzelf staan - Het hele procedé is dus helemaal geen zwaar werk, ook doenbaar voor een oudje als ik. En het is nog gezellig ook, zo met zijn allen een muurtje bouwen - het weer is natuurlijk stralend en de medestudenten zijn sympatiek. We krijgen sap en kempkoekjes en we moeten het muurtje niet helemaal afmaken noch de moeilijkere hogere meters vanop de ladder afwerken.

De kwaliteiten van het kempmengsel om mee te bouwen zijn reeds beschreven. Maar er kan nog meer mee. De ochtendploeg had met inmenging van koffiedras laagjes gekleurd om de creatieve mogelijkheden te illustreren. Als culminatie van van al dit nieuws een de hele ervaring mogen we tot slot het wonderlijke strobalehuis van Jan-pieter van het Stroburo bezoeken: dit is niet alleen een juweeltje van ruimte en licht maar we kunnen aan de lijve ervaren hoe een ademend en zich vochtregulerend huis aanvoelt : dat kan je alleen maar begrijpen door terplaatse die ongelooflijk zuivere lucht op te snuiven. Zo heeft de kempweek ons helemaal warm gemaakt voor de natuurlijke en verantwoorde bouw en zijn we niet meer te stoppen. Graag nog meer workshops en vormingen! Veel dank!

Marianne Van Grimbergen, Koningslo

The potential of agroecology

Conferentie doet ons het collectieve heruitvinden

Op 9 november 2012 organiseerde ik samen met Dirk Holemans, met de groene fractie in het Europees Parlement en met Oikos, een internationale conferentie over het potentieel van agro-ecologie. De opkomst was overweldigend. 450 mensen waren aanwezig in de zaal, het dubbele volgde de conferentie via webstream. Het kan geen toeval zijn dat we met zoveel waren. Het is voor ons een bewijs dat, terwijl de samenleving in zijn geheel in de verkeerde richting dondert, er meer en meer mensen willen werken aan alternatieven. Dit soort activiteiten waar veel mensen samenkomen en nadenken over transitie, groeit aan belang. Twee weken geleden op een transitiefestival in Gent waren 700 mensen. Hoopgevend is dat, want transitie gaat over systeemverandering, over een andere visie op de samenleving. Hoogst nodig is dat, want het systeem dat we erfdn uit de twintigste eeuw loopt op haar laatste benen.

Het klinkt allemaal logisch, maar eigenlijk is dat een recent inzicht. Sinds ongeveer een kwart eeuw, sinds de val van de Berlijnse muur, zijn de neoliberale krachten erin geslaagd ons te doen geloven dat het economisch groeimodel van 'steeds meer' - de wereld volgens Monsanto - onze enige en wenselijke toekomst is, waarbij slechts twee zaken belangrijk zijn: het individu en de koopkracht. Ondertussen weten we dat de toekomst niet de verderzetting van het heden zal zijn. Meer en meer mensen hebben door dat het onrealistisch is en onhaalbaar om steeds meer te produceren en alsmaar meer te consumeren (en te denken dat je daar gelukkiger van wordt). We staan op een kantelmoment in onze samenleving en agro-ecologie is een van de domeinen waarop dat zich uit. Het kantelmoment betekent heel concreet dat mensen na decennia van individualisering en cocooning plots herontdekken dat dingen samen doen niet alleen plezant is, maar ook zin en betekenis aan het leven geven. Het is eigenlijk te straf voor woorden, maar we zijn het collectieve aan het heruitvinden. Of het nu als boer, wetenschapper of consument is, we worden weer burger, we maken een herpolitisering van de samenleving mee. Een samenleving die we zelf weer in handen willen nemen. We wachten niet meer op multinationals en de overheid om zaken te veranderen.

Agro-ecologie maakt deel uit van een brede maatschappelijke beweging. Er zijn meer en meer mensen die weer dingen delen in plaats van kopen; denk aan autodelen. We hebben nu reparatiecafés waar mensen zelf hun spullen herstellen, we hebben bewonerscoöperaties rond alternatieve energie, er zijn ruil- en weggeefwinkels, er is stadslandbouw en er zijn initiatieven zoals 'de eetbare stad' en 'donderdag veggiedag'. We focussen dus niet langer op de problemen van het dominante systeem, maar we maken werk van alternatieven, van nieuwe modellen. De documentaire De gewassen van de toekomst is daar een mooi voorbeeld van. Voor mij is agro-ecologie een model voor landbouw en voedsel, maar ook een zoektocht naar een ander samenlevingsmodel. We hebben gelukkig geen nood meer aan blauwdrukken, we hoeven niet meer te weten hoe de samenleving er morgen exact moet uitzien, we gaan gewoon aan de slag. Agro-ecologie is een voorbeeld van een maatschappelijk leerproces, de zoektocht naar een nieuw paradigma.

Een paar elementen van dat paradigma zijn tijdens de conferentie genoemd:

- We moeten van alsmaar meer produceren, naar sufficientie: genoeg produceren op een betere manier.
- We moeten van concurrentie en speculatie naar voedselveiligheid.
- We moeten van monocultuur naar biodiversiteit en veerkracht.
- We moeten van een wetenschap die ten dienste staat van de multinationals, naar een maatschappelijk relevante wetenschap.

En last but not least, we moeten van de principes van concurrentie en de wet van de sterkste evolueren naar samenwerking en ecologische rechtvaardigheid. Dat zijn bouwstenen voor een nieuw paradigma.

Tijdens deze conferentie zien, ervaren en voelen we dat agro-ecologie een nieuw maatschappelijk project is. Het gaat dus niet alleen over landbouw, over wetenschap of over consumenten. Het is een nieuw maatschappelijk project waarbij een coalitie van verschillende partners een draagvlak kan creëren voor verandering. Dit doorkruist de klassieke opvatting over de samenleving waar de politiek zich bezighoudt met de instellingen en het beheer en de civiele samenleving het beleid mag uitvoeren.

Agro-ecologie heeft vandaag nood aan een ontwikkelingscoalitie met een focus op maatschappelijke werking, op dagdagelijkse samenlevingsopbouw, op ondernemen en projecten. Eigenlijk maakt deze dag duidelijk wat op vlak van agro-ecologie haalbaar is, noodzakelijk is en wenselijk. Als de actoren van de samenleving en van agro-ecologie zich verbinden tot een slagkrachtige beweging, als ze weerbeweging maken, dan wordt het mogelijk het noodzakelijke te realiseren. Want wat haalbaar is, hangt af van wat mensen willen halen en wie goed geluisterd heeft vandaag, die weet dat heel veel haalbaar is.

Bavo Verwimp in gesprek met Francisco Roberto Caporal

De sprekers willen we allen bedanken:

- Marie Monique Robin, de sterke maatschappelijke observator, die via haar documentaires een verschuiving in de samenleving heeft blootgelegd. Een vorige documentaire heette De Wereld volgens Monsanto en wees ons op de shit van het systeem. Haar nieuwe documentaire De Gewassen van de Toekomst wijst ons op een nieuw paradigma dat er is, dat in de praktijk wordt gezet en dat werkt.
- Les Levidow, de wetenschapper die activist werd, wordt, die activist is. Die ons duidelijk maakte dat er nieuwe maatschappelijk allianties zijn tussen onderzoekers, landbouwers en consumenten. Die ons op het belang wijst van maatschappelijke strijd met zijn voorbeeld van TP Organics dat zich positioneert tegen de Europese Commissie.
- Pierre Stassart, de professor die zijn studenten weer wakker wil schudden, die ons duidelijk maakt dat als het huidige model van de landbouw vast zit, we niet moeten morrelen aan de marge, maar werk moeten maken van een alternatief systeem. En die wijst op het samengaan van concrete praktijken met een algemene maatschappijkritiek.
- Francisco Roberto Caporal, de professor met een ongelooflijk onwaarschijnlijke Zuid- Amerikaanse passie voor agro-ecologie. Hij heeft ons getoond dat agro-ecologie een beweging is die elk jaar meer en meer mensen bereikt en hoewel we niet naïef mogen zijn (er

blijven nog veel problemen in zijn land), dat daar toch vooruitgang is en dat er heel wat gebeurt op het vlak van onderwijs.

- Bavo Verwimp, de boer met zijn economische bril op agro-ecologie, die duidelijk heeft gemaakt dat het huidige economische landbouwmodel niet werkt voor bioboeren en dat er nood is aan een kader - waarvoor het ecologisch-economisch model van Herman Daly zeker inspiratie voor biedt.
- Muriel Tichit, de onderzoeksdirectrice met een heldere kijk op de zaak, die ons duidelijk heeft gemaakt dat biodiversiteit de bron van leven is voor de landbouw en dat we enkel de laatste eeuw te maken hebben met een onevenwicht in de ontwikkeling tussen landbouw en diversiteit en ons gewezen heeft op het belang van nieuwe organisatievormen.

Bart Staes, Europarlementslid Groen

Dirk Holemans, coördinator Oikos

Download de presentaties en bekijk de hele dag opnieuw op wervel.be/agroEP

Pierre Stassart en Bart Staes

In deze nieuwe rubriek Zuid-Noord willen we de nadruk leggen op het Zuiden in relatie tot het Noorden. Geen paternalisme hier: er is ook een 'Noorden' in het 'Zuiden' en omgekeerd. Maar de onderlinge afhankelijkheid ontrafelen kan helpen om het zwart-witverhaal te kleuren.

Een jonge Bororo indiaan toont met droefheid de prachtige van ara-pluimen voorziene hoofdkrans die vooral door hun voorouders betekenisvol werd gedragen. © Guido Sterkendries

De Wervelboeken, in Portugese versie, circuleren al jaren in Braziliaanse boerenmiddens, milieubewegingen, vegetariërs, universiteiten, landbouwscholen, ... De boerenbond Fetrat-Sul (fetratsul.org.br) verspreidde van de vier boeken telkens 400 exemplaren over de plaatselijke syndicaten, vrouwengroepen, jongerengroepen. Recent kwam het aanbod om de boeken ook in Mozambique te verspreiden. Brazilië exporteert namelijk zijn know-how naar Afrika: om grootschalige sojateelt op te zetten en om suikerrietwoestijnen voor ethanol uit te rollen. Misschien kunnen onze boeken Mozambicanen alert maken voor wat hun te wachten staat, als ze blind op deze trein springen. Terwijl Fetrat onlangs de vier boeken overhandigde aan de Minister van Agrarische Ontwikkeling en aan de rector van de nieuwe universiteit 'Fronteira Sul' in agrarisch Zuid-Brazilië, maakten we in Leuven het tegenovergestelde mee. De dienst internationale relaties van de KU Leuven nodigt regelmatig sprekers uit in de prestigieuze promotiezaal van de universiteit. Op 12 november 2012 was de Braziliaanse ambassadeur voor België en Luxemburg aan de beurt. Opdracht: een toespraak houden over biodiversiteit en duurzame ontwikkeling in Brazilië.

Dialogoog en verbanden

leggen De zaal loopt vol met studenten, professoren en andere geïnteresseerden. In blijde verwachting voor een inspirerend woord. Wat is de ontgoocheling groot! Het wordt een klassiek propagandaverhaal van hoe 'duurzaam' Brazilië wel aan het groeien is. Vooral de grootschalige, niets ontziende landbouwbedrijven van bijvoorbeeld 100.000 hectare monocultuur soja zijn bijzonder goed bezig. Duurzaam. Groen. Maatschappelijk Verantwoord. "Jullie Europeanen moeten jullie je daar vooral niet in mengen." Inderdaad, wij, Europeanen, moeten niet betweterig of arrogant in Brazilië rondtrekken. In dialoog treden, vragen stellen, verbanden leggen: dat is hetgeen Wervel permanent doet. De boeken zijn in deze ontmoeting een instrument voor discussie en reflectie.

De ambassadeur-lobbyist?

De man gebruikte met zwier de gegevens van UNICA, de lobbygroep van de Braziliaanse suiker/ethanol-producenten met kantoor in São Paulo, Brussel, Washington DC en Peking. Voorwaar meer een lobbyist van de ethanollobby dan wel een ambassadeur van een veelkleurig land. Hij was dan ook niet alleen bijzonder arrogant naar aanleiding van Wervels vraag, maar ook tegenover Noël Devisch, voormalig ambtenaar van de Europese Commissie en voormalig

voorzitter van de Belgische Boerenbond. Ook andere vraagstellers werden afgesnauwd.

Cerrado en Guarani

Wervels voorzichtige vraag: "Is het niet belangrijk om de Cerrado te beschermen en van deze enorme biodiversiteit op een verstandige manier te exploiteren? Er kan een bloeiende verwerkingseconomie opgebouwd worden rond de veelheid van vruchten in plaats van alleen maar op soja, suikerriet en eucalyptus in te zetten." Professor Rony Swennen van KU Leuven had in zijn puike inleiding juist gewezen op de bijzondere schat aan diversiteit dat deze Braziliaanse savannesystemen huisvest. Of nog: "Mijnheer de Ambassadeur, u antwoordde op de vraag over de 'Aquifero Guarani' (gigantische ondergrondse watervoorraad), maar hoe is het gesteld met de Guarani zelf? Al jaren vallen er vele doden bij dit inheemse volk, vooral in Mato Grosso do Sul¹. Ze zijn verdreven van hun gronden voor suikerplantages en sojateelt. De mannen worden nu gedwongen om het riet te kappen in mensonwaardige omstandigheden. Kinderen sterven van de honger en leiders van het volk worden vermoord. Is deze ethanol wel zo'n groene benzine?"

Kinderen genoeg

De Ambassadeur reageert als gestoken door een horzel. Een paard op hol. "Bent u al eens in een indianenreservaat geweest?" Antwoord: "Jazeker". "Hebt u dan niet veel kinderen zien rondlopen?" Stilte. Verslagenheid in de zaal. Suggereert de UNICA-man dat er bij de Guarani kinderen genoeg zijn? En dat er dus gerust wat van honger mogen sterven. Op de doodsb bedreigingen en effectieve moorden gaat hij niet in. Velen verlaten aangeslagen en teleurgesteld de zaal. Het was te gek voor woorden. Een troost zijn de studenten, professoren en een journalist die komen bedanken voor Wervels interventie en voor het feit dat we over de kwesties artikels en boeken plegen. Een Braziliaanse doctorandus zegt fan te zijn van Wervels boeken en biedt haar medewerking aan. UNICA heeft meer macht, geld en relaties. In alle continenten. Maar als de leugen doorpikt wordt, staat de keizer naakt. We doen een poging om in de waarheid te leven.

Luc Vankrunkelsven

¹Zie de aangrijpende Terzake-bijdrage van de Vlaamse journalist An Baccaert: 'The Dark Side of Green': thedarksideofgreen-themovie.com

Vrijwilliger in de kijker

Philippe Bruneel

Hoe kwam ik in contact met Wervel?

Ik heb meerdere jaren als vrijwilliger gewerkt. Eerst in Gent in de kringloopwinkel en daarna in Brussel bij Spullenhulp. Het ging om manueel werk. Via Het Punt, een steunpunt voor vrijwilligerswerk in Brussel, zag ik een vacature voor vertaalwerk bij Wervel. Daar heb ik voor gesolliciteerd en ik heb de kans gekregen om vertaalwerk te doen. Voor mij is het belangrijk dat het om een regelmatige opdracht gaat zodat ik structuur in mijn leven kan behouden.

Wat motiveert mij om mij in te zetten voor Wervel?

Het is een zinvolle activiteit. De teksten die ik vertaal, zetten mij aan om na te denken over thema's zoals landbouw, milieu, economie. Het is een goede kans om anderen te leren kennen en samen te werken. Zo kan ik mijn ervaring inzetten en "blijven meedraaien".

Hoe belangrijk is Wervel voor mij als consument?

Ik eet weinig rood vlees, en sowieso tracht ik niet te veel vlees te eten, en meer groenten. Ook uit financiële overwegingen, koop ik veel diepvries,

omdat ik dan als alleenstaande beter de porties kan afwegen en minder moet weggooien. Toch wil ik open zijn voor de kritische meningen van anderen, maar noch bij de slager, noch bij de Bioshop, noch bij de Wereldwinkel zal je me vaak tegen het lijf lopen. Mocht ik het breder hebben, dan zou dat anders zijn.

Hoe blik ik terug en vooruit op mijn engagement bij Wervel?

Dankzij Wervel ben ik overgestapt van manueel vrijwilligerswerk naar vertaalwerk, waarbij ik computer en internet intensief gebruik. In de toekomst hoop ik meer tijd vrij te kunnen maken voor Wervel om mij meer te kunnen inzetten. Ik kijk ernaar uit om te focussen op specifieke onderwerpen, zoals landbouwbeleid, omdat dit aansluit op wat ik vroeger deed in mijn leven. En ook agroforestry interesseert me sterk.

Vrijwilligersvacature

Wervel start in 2013 met een nieuw systeem van vrijwilligersvacatures. Hou in de gaten hoe je ons kan helpen door te kijken naar:

wervel.be/vrijwilligersvacatures

Europese Agroforestry Federatie onderzoekt:

“Welke prioriteiten voor agroforestry in Europa?”

Onder de 17 landen die vertegenwoordigd waren op de eerste Europese agroforestry conferentie 9 en 10 oktober in Brussel, was natuurlijk België. We laten Joris Aertsens even terugblikken. Joris deed tijdens de conferentie uit de doeken hoe agroforestry koolstof kan vastleggen en wat daar economisch tegenover kan staan. Zijn pleidooi voor vergoeding van ecosysteemdiensten werd bijzonder gesmaakt door het publiek. Bovendien is zijn onderzoek weerhouden voor publicatie in het gerenommeerde vakblad *Land Use Policy*[4].

Conclusies van een EURAF-conferentieganger

Agroforestry is een veelbelovend landgebruikstelsel dat biomassa-productie maximaliseert door de combinatie van landbouwgewassen met bomen, waardoor de captatie van licht en nutriënten op verschillende niveaus plaatsvindt.

Agroforestry is daardoor erg milieuvriendelijk (weinig verliezen van nutriënten, vastlegging van koolstof, veel koolstof in de bodem, weinig erosie, positief voor biodiversiteit).

Het is een veerkrachtig landbouwsysteem dat beter bestand is tegen extreme weersomstandigheden en een veranderend klimaat (klimaatadaptatie).

De productie van hout leidt tot het “sparen” van kapitaal dat in moeilijke omstandigheden kan worden aangesproken, waardoor ook een financiële veerkracht wordt ingebouwd.

Een interessante samenvattende presentatie van Christian Dupraz is te vinden op wervel.be/duprazeuraf

Er was grote interesse in het EU-Parlement voor de sessie over agroforestry: agroforestry.eu/news/eurafconference2012

De recente ontwikkeling op EU-vlak om steun te geven aan agroforestry wordt verdergezet. Momenteel kan tot 70% van de aanplantkosten van bomen op agroforestry-percelen worden terugbetaald door cofinanciering van de EU en regio's (via de tweede pijler).

INRA (Christian Dupraz) heeft in de voorbije 20 jaar zeer veel expertise opgebouwd ivm agroforestry. In de andere EU-landen is agroforestry nog in een opstartfase. Maar er is nu wel in vele landen een stevige stap voorwaarts gezet met de oprichting van lokale organisaties ter ondersteuning van agroforestry. Ook het FP7-project ter verspreiding van (kennis over) agroforestry zal positief werken.

In Vlaanderen waren er in 2011 een 13-tal initiatieven van landbouwers die bomen hebben aangeplant op een perceel. Vaak gaat het dan wel om weinig productieve of weinig bruikbare hoeken. Een grote drempel is dat er nog juridische onzekerheid is voor de landbouwers dat ze de bomen zullen mogen kappen. ADLO (Koen Wellemans) probeert hier een doorbraak te creëren.

Joris Aertsens, Vlaams Instituut voor Technologisch Onderzoek (VITO)

⁴ Aertsens, J.; De Nocker, L.; Gobin, A. (2013). *Valuing the carbon sequestration potential for European agriculture*, in *Land use Policy* 31C: 584-594 <http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2012.09.003>. Meer info verkrijgbaar via Joris.Aertsens@vito.be

Wervel erft archief agroforestry-pionier Jules Victor - Iemand interesse in tijdschriften?

Wervel kreeg recent een erfenis van boeken en tijdschriften van Jules Victor. Jules was oprichter van Arbovita en stond in 1968 mee aan de wieg van Velt. In 1968 richtte hij mee ‘de vrienden van de biologische landbouw’ op. Jules zocht voortdurend verder naar essentiële landbouwgewassen met toekomstmogelijkheden, vooral (houtachtige) soorten die hier onbekend zijn of vergeten. In 2002 organiseerde Wervel een studiedag ‘agroforestry’ waar Hans Perneel van Arbovita een toelichting gaf en antwoordde op de vraag of agroforestry nieuw is: “Neen, zeker niet. Meer dan zeventig jaar geleden, meer bepaald in 1929, verscheen een boek over bomenlandbouw dat als een klassiek werk mag worden beschouwd. De ideeën van Russell Smith in het boek ‘Tree Crops - A Permanent Agriculture’ konden, en kunnen wellicht nog steeds als revolutionair worden beschouwd.”

Een volledig verslag van die dag vind je op wervel.be/arbovita De bibliotheek van Mundo-B krijgt er dus een resem boeken bij van deze pionier in agroforestry en agro-ecologie.

De vele jaargangen van diverse tijdschriften van 1960-2011 kunnen we niet bijhouden. Geïnteresseerde Wervelkrantlezers kunnen Wervel contacteren en de jaargangen van zo'n tijdschrift meenemen. Voorwaarde is dat u alle nummers van één bepaald tijdschrift meeneemt en bewaart. Een beperkte greep uit de rijkdom aan bladen: Organische Land- und Gartenkultur, Seizoenen, The Soil Association, Nature et Progrès, Organischer Landbau, De Torenvalk, Prevention. The Magazine for better health, De Volkstuin, Agroforestry News, Gezondheidsnieuws, Natürlich Gärtnern, Les quatre saisons du jardinage, De kleine aarde/ Milieudefensie, ...

Boeren met L.E.F.: lokaal, eco en fair !

lokaal, eco en fair

Schrijf je in op
wervel.be/nieuwsbrief

Een boer met LEF doet het anders: hij produceert lokale, ecologische en faire producten. Wat houdt dat in? Fair Trade wekt nogal wat reacties op bij boeren en boerenorganisaties hier bij ons. "Waarom krijgen boeren in het Zuiden een eerlijke prijs en wij niet?" is de vraag.

Na de melkcrisis twee jaar geleden kwamen verschillende supermarkten met hun zogezegd eerlijke melk op de markt. De ene betaalde 10 cent per liter meer, maar dat kon niet gecontroleerd worden door de journalist die erover wou schrijven, de andere sprak van eerlijke verloning zonder te vermelden hoeveel, andere boeren zeiden dan weer: "We nemen de afzet zelf in handen en betalen ons zelf uit." Nergens echt een duidelijke kostenberekening, laat staan criteria voor sociale en ecologische duurzaamheid. De boeren in het Zuiden die via Fair Trade hun producten bij ons afzetten, voldoen echter wel aan een streng maar rechtvaardig lastenboek met heel wat groeicriteria. Als ze dat in het Zuiden kunnen, met al hun economische beperkingen, dan moet dat hier toch ook lukken?

Daarom ging Wervel op zoek naar voorbeelden die tonen dat het ook hier kan: een transparante en democratische organisatie, kostendekkende prijzen, ecologische criteria en aparte fondsen voor gemeenschappelijke projecten.

Na het succesverhaal van Bionido (binnenkort herdoopt tot 'Biodia') - de eerste en enige gegarandeerd eerlijke melk gebaseerd op een extern gecontroleerd lastenboek - stapte Wervel mee in in het project "Koolzaad, het zwarte goud

van de Westhoek". Koolzaad is een veelbelovende teelt die verschillende producten levert: CO₂-neutrale brandstof of spijsolie, eiwitrijke perskoek die een alternatief is voor soja in veevoeders of in menselijke voeding, honing en bodemverbetering. In de Westhoek wordt er voor dit 'zwarte goud' een breed gedragen project opgezet dat de criteria van eerlijke handel wil toepassen. Boeren worden betaald op basis van kostendekkende prijzen, er zijn overlegvergaderingen met de producenten en consumenten en zelfs voorafbetalingen. De Katholieke Hogeschool van Roeselare ging al aan de slag met de perskoek om energierepen en pasta te maken en de chocomaker van de Wereldwinkel-choco sloeg aan het experimenteren met de Vlaamse olie om een 100% faire choco te maken. Dat wordt smullen...

Veerle Devaere

Wervel zoekt nog naar vrijwilligers om samen de afgeleide producten van deze eerlijke koolzaadproductie (honing, olie, perskoek) via acties, gerichte reclame naar verwerkers en restaurants,... te promoten. Spreekt dit jou aan? Neem dan contact op met Veerle@wervel.be Het LEF-team houdt je op de hoogte van haar plannen en acties via onze nieuwsbrief.

Wervel opereert zelden solo, wil zoveel mogelijk netwerken. Daarom stellen we in deze rubriek diverse partnerorganisaties voor. Steven Camertijn licht toe waar Zonnewindt vzw voor staat.

RUBRIEK NETWERK:

ZONNEWINDT vzw

Wat zijn de speerpunten van Zonnewindt vzw?

De vzw ZonneWinDT is actief op drie vlakken. Via sensibilisatie willen we de burger mobiliseren voor rationeel energiegebruik en een duurzame levensstijl. Via educatie, vorming en opleiding geven we kinderen en leerkrachten feeling voor groene energie en helpen we hen op weg naar spaarzaamheid. Via advies op maat richten we ons tot toekomstige bouwers en verbouwers. Sinds enkele jaren adviseren we ook inzake de toepassingen van koolzaad als agrobrandstof en leverancier van plantaardige eiwitten. Dit gebeurt vanuit het Europese Leader project *"Koolzaad, het zwarte goud van de Westhoek"*, waarvan Wervel partner is.

Waarom een vzw in de schoot van coöperatie Beauvent?

De coöperatie BeauVent is in de kiem ontstaan uit de bekommernissen die ZonneWinDT ter harte neemt. Eerst waren er enkele gezinnen die hun energie- en grondstoffenverbruik drastisch wilden beperken door duurzaam en energiezuinig te bouwen en verbouwen. Om de resterende energiebehoefte te lenigen, kozen ze voor hernieuwbare energiebronnen. Die keuze werd een zoektocht en leidde uiteindelijk tot de oprichting van de coöperatie BeauVent. Zo zijn ZonneWinDT en BeauVent twee handen op één buik: eerst verbruik vermijden en dan in de resterende behoefte voorzien met hernieuwbare bronnen. **"Groene energie is zilver, maar minder verbruiken is goud!"** lezen we bij Zonnewindt. De groene

filosofie 'consuminderen' komt dus eerst, en nadien pas het product, namelijk groene energie? Een moeilijke opdracht?

ZonneWinDT volgt de logica van de trias energetica. We moeten eerst de energievraag beperken en dan pas kunnen we overstappen naar hernieuwbare energie. Als er nog fossiele brandstoffen gebruikt worden, dan zo efficiënt mogelijk. En dat geldt ook voor koolzaadolie als agrobrandstof: zuinigheid is de boodschap. Zonder aan comfort in te boeten kan je perfect 30% besparen. Consuminderen is goed voor het milieu, maar ook voor de portemonnee. Een advies bij ZonneWinDT kan makkelijk honderden euro's per jaar besparen - en daar heeft de burger best wel oren naar. Na 10 jaar bestaan stellen we wel vast dat er nog veel werk aan de winkel is, het blijft een moeilijke opdracht.

Is Vlaanderen niet te klein om agrobrandstoffen te telen? Niemand gaat ervan uit dat we ons huidige aardolieverbruik kunnen dekken met koolzaadolie, dat moet eerst drastisch verminderd.

Er is (momenteel) nog geen wonderproduct dat aardolie volledig kan vervangen. Er is een mix van oplossingen nodig. In die mix kan koolzaadolie een rol spelen die nog niet optimaal is benut.

Wanneer is een agrobrandstof duurzaam?

Koolzaadolie is duurzaam als het lokaal geproduceerd en verbruikt wordt en leidt tot CO₂-reductie in vergelijking met fossiele brandstoffen. De teelt mag niet concurreren met voedselproductie voor de lokale bevolking. De teelt van agrobrandstof

mag uiteraard geen schade aanrichten aan het bestaande ecosysteem. Tegen 2018 wil Europa enkel nog duurzame agrobrandstoffen die een CO₂-reductie hebben van minimum 60%. De Europese studie 2VEgOil heeft aangetoond dat alleen koudgeperste koolzaadolie daaraan kan voldoen. De studie gaat er wel vanuit dat de tractoren die de koolzaadvelden bewerken ook rijden op deze agrobrandstof. Zolang landbouwers de goedkopere rode diesel mogen gebruiken, zal dat in België niet gebeuren.

Wat houdt boeren tegen om koolzaad te telen?

Ondanks de lichte stijging van het koolzaadareaal de laatste jaren, is en blijft koolzaad een marginale teelt. Onvoldoende kennis van en ervaring met de teelt blijft de hoofdoorzaak, vooral in Vlaanderen. In Wallonië bedraagt het areaal circa 10.000 ha, in Duitsland zelfs 1.000.000 ha. De hoge marktprijs de laatste jaren heeft de Vlaamse landbouwers niet overtuigd om koolzaad in te zaaien. Er is zelfs een tekort op de markt. Onvoldoende kennis is één van de redenen, maar ook de versnippering van het landbouwareaal maakt het de boer moeilijk om aan teeltafwisseling te gaan doen. Vaak grijpt naar de klassieke gewassen zoals tarwe, mais en aardappelen. Op heel wat percelen is er zelfs geen vruchtafwisseling meer en worden jaar na jaar tarwe of mais geteeld, met alle gevolgen van dien.

Hoe kan Wervel hier haar steentje aan bijdragen?

Wervel kan koolzaad mee helpen promoten om deze alternatieve teelt uit de marginaliteit te halen. We zijn ervan overtuigd dat koolzaad in Vlaanderen een belangrijke rol kan spelen. Koolzaad biedt meer dan alleen agrobrandstof of spijsolie. Het is een ideaal gewas in de vruchtafwisseling. Vaak wordt tarwe-koolzaad-tarwe verbouwd. De praktijk heeft uitgewezen dat tarwe na koolzaad 10% meer oplevert, wat ook door wetenschappelijke studies is bevestigd. Koolzaad verbetert de structuur en doorlaatbaarheid van de grond. Bovendien - zeer belangrijk - de gele bloemetjes zijn in het voorjaar

een belangrijke voedselbron voor bijen en leveren een lekkere koolzaadhoning op. Koudgeperst koolzaad levert naast olie ook perskoek, een bron van hoogwaardig plantaardige eiwit. Mits aanvulling van erwten en lupinen kan deze koolzaadkoek soja uit het Zuiden vervangen. Zo kunnen boeren hun eigen veevoerders produceren. En als het goed is voor de dieren, waarom dan niet voor de mens? Preliminair onderzoek heeft ondertussen de mogelijkheden aangetoond van koolzaadeiwit voor directe menselijke consumptie, maar meer onderzoek zal zeker nodig zijn. Koolzaad biedt op maatschappelijk vlak de mogelijkheid om aan eerlijke handel te gaan doen.

Bij BeauVent gebeurt dit al jaren. Koolzaadtelers en koolzaadrijders bepalen jaarlijks gezamenlijk de koolzaadprijs en olieprijs. Op basis daarvan worden de teelt en afnamecontracten voor de oogst van volgend jaar vastgelegd. Een faire prijs voor de teler kan alleen, als de koper ook een faire prijs wil betalen. Er zijn voldoende argumenten om koolzaad in Vlaanderen te gaan promoten. Vandaar dat Wervel partner is van het Leader project "Koolzaad het zwarte goud van de Westhoek"

netwerk

Zijn de drie noodzakelijke voorwaarden voor een eiwittransitie aanwezig in Vlaanderen?

In 2008 onderzocht het Dutch Research Institute for Transitions (Drift) op vraag van de Nederlandse overheid de aanwezigheid van de randvoorwaarden voor een transitieproces in de eiwitketen. Drift stelde toen dat de druk op het eiwitregime nog niet krachtig genoeg is om het op autonome wijze in transitie te laten gaan. Zij stelden toen dat drie verschillende symptomen te onderscheiden zijn die voorwaarden lijken te zijn voor transities: tension, stress, en pressure. Deze begrippen maken ons alert op bepaalde ontwikkelingen in maatschappelijke systemen, en helpen onderscheid te maken tussen 'ruis' en dynamiek die relevant is voor transities. Wat duiding om de vele mist te doen opklaren.

Transitie: de terminologie

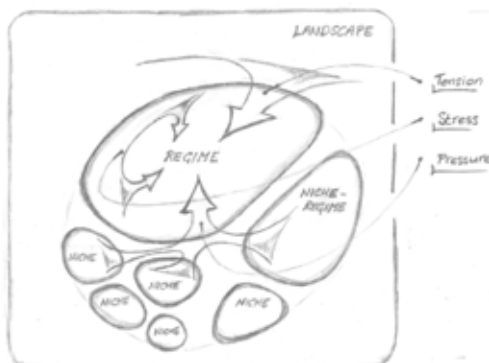
transitie: structurele verandering in de structuur, cultuur en werkwijze van een deel van de maatschappij. Resultaat van economische, culturele, technologische, institutionele en ecologische ontwikkelingen die op elkaar inwerken en de basiswaarden van een systeem op de helling zetten. Het zijn geleidelijke veranderingen als je er middenin staat, maar van buitenaf neem je een versnelling van het veranderingsproces waar. Niettemin zijn het processen die lange tijd vergen – ten minste één generatie en soms zelfs langer – omdat grenzen, belemmeringen en barrières moeten worden geslecht en het overwinnen van die weerstanden vergt veel tijd en energie.

landschap: ontwikkelingen in het landschap zijn autonome ontwikkelingen die buiten het systeem plaatsvinden, en meestal een langere tijdshorizon hebben

regime: stelsel van een dominante structuur, cultuur en werkwijzen die worden gedeeld door machtspartijen. Een regime omvat een hechte systeemconstellatie die een grote veerkracht en inertie kent en moeilijk is te wijzigen. Een voorbeeld van een regimespeler bij uitstek in Vlaamse context is de MRBB, spijthouding achter de Boerenbond, zie ook Wervelkrant 2012/3, p.5.

niche: afwijkende ideeën en praktijken met een verhoudingsgewijs klein systeemtaandeel

Tension is de spanning tussen het regime en het landschap, stress doet zich voor binnen in het regime, en pressure is druk vanuit een niche op het regime. Deze drie condities hebben met elkaar gemeen dat ze het regime verstoren, vanuit de gedachte dat de werking van een systeem grotendeels wordt bepaald door het regime, zodat een verandering van het systeem gepaard moet gaan met ingrijpende verandering of vervanging van het regime. De drie drijfveren zijn indicatoren om te bepalen in welke fase van transitie het systeem zich bevindt.

Grafiek: Drijfveren voor transities in een maatschappelijk systeem

Tension: spanning tussen regime en landschap

Tension treedt op waar de dominante wijze van vervullen van een maatschappelijke behoefte (zoals eiwitvoorziening) niet tegemoet komt aan de eisen die de maatschappij daaraan stelt of zelfs botst met het functioneren van andere maatschappelijke systemen. **Klimaatverandering** veroorzaakt een spanning tussen regime en landschap die meer aandacht krijgt, nadat de VN becijferde dat de bijdrage van dierlijke productie significant is. Ook de stikstofcyclus die uit evenwicht is zorgt voor spanning. Probeer maar eens aan natuurbeheer te doen in een context van **nitraatvervuiling**. Het regime voelt aan dat er een antwoord nodig is op deze spanning.

Voorbeelden zijn de wake-up call van Boerenbondvoorzitter Piet Vanthemsche onlangs naar landbouwers om de waterkwaliteit echt in het oog te houden. Of het onderzoek naar de carbon footprint van de Vlaamse veehouderijproducten dat onder andere UGent uitvoerde op vraag van landbouwminister Kris Peeters. De zware milieulast van dierlijke productie ten gevolge van **de onvoordelige voederconversie** is onder wetenschappers, ngo's en bewuste consumenten al decennia bekend, maar het is voor het eerst dat ook in brede kringen de relatie gelegd wordt tussen milieu en "wat je eet". Ook de toenemende aandacht voor de **negatieve gezondheidseffecten** van te hoge dierlijke eiwitconsumptie is een uiting van tension. Getuige hiervan de de media-aandacht voor de

bestseller De voedselzandloper van arts Kris Verburgh. Een andere uiting van tension is de discussie rondom **dierenwelzijn** in intensieve veehouderij: de maatschappij – of individuen en organisaties in die maatschappij – keurt de productiewijzen af of wil er onder geen beding mee geconfronteerd worden. Volgens Drift was in Nederland in 2008 de tension in het systeem eiwitvoorziening nog niet sterk voelbaar: *“Ons productiesysteem is prima afgestemd op de vraag en wringt niet zodanig met het landschap dat de functie voeding in gevaar komt. Op mondiaal niveau is het te verwachten dat tension binnenkort wél sterkt toeneemt als de vleesconsumptietrends in India en China doorzetten. Immers: in deze gebieden is de toekomstige omvang van de vraag ongekend.”* Dat brengt ons bij de volgende regimever storing.

Stress: binnenin het regime

We spreken we van stress als verschillende componenten binnen het regime elkaar gaan tegenwerken. De quasi-volledige afhankelijkheid van overzeese eiwitten maakt de grondloze veehouderij zeer **kwetsbaar**. De varkenssector is al jaren in crisis. Maar ook meer grondgebonden sectoren als de melkveehouderij zien de laatste jaren een zeer grote **uitstroom van landbouwers**. De kapitaalsintensiviteit is onaantrekkelijk voor starters. De productie van overschotten van bulkgoederen met **lage productprijzen**, of de onevenwichtige verdeling van de meerwaarde tussen de verschillende ketenspelers zijn daar voorbeelden van. Of **voedselcrises** zoals de dioxinecrisis, of veeziektes, die consumenten opschrikken. De noodgrepen zoals ruimingacties kunnen geïnterpreteerd worden als teken dat het productiesysteem opereert op de grenzen van de draagkracht. Deze crises veroorzaakten grote economische verliezen en schade aan de reputatie voor het gehele regime. Dierlijke productielijnen hebben regelmatig te maken met collateral damage die te herleiden is tot de schaal en intensiteit van productiemethoden.

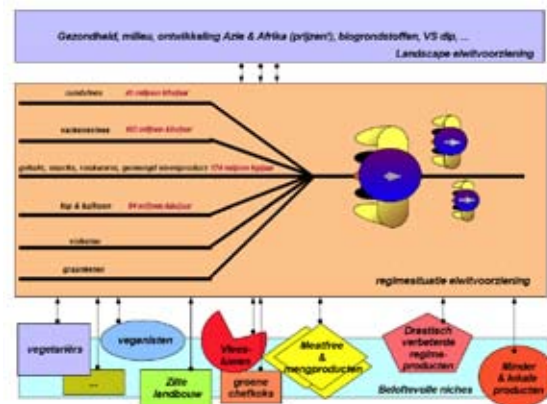
Pressure: druk op het regime vanuit andere subsystemen

Pressure is de aanduiding van druk die niches uitoefenen op het regime: een **alternatieve manier** om aan een maatschappelijke behoefte te voldoen fruikt de dominante manier. Deze druk kan zich manifesteren in de vorm van competitie of van vervanging. De druk vanuit niches op het eiwitregime is misschien nog wel het meest zichtbaar in de supermarkt: bij sommige winkels nemen de ‘alternatieve’ producten maar liefst een kwart van de schapruimte voor vers vlees in. Drift zag in 2008 geen toename in het aandeel vegetariërs of veganisten, maar wel dat *“part-time vegetariër”* ofwel **“flexitariër”** begrippen zijn geworden.

Het regime reageert op deze pressure. Bijvoorbeeld door de VLAM-campagne die het begrip *“flexivoor”* lanceert. Een Nederlands voorbeeld van een regimereactie op deze pressure is Campina’s strategie voor duurzame ontwikkeling: **“nieuwe melk”**. Het gaat hier om melk die puur wordt aangeboden (dus niet als bewerkte zuivel). Zeshonderd van de zesduizend Campina-boeren produceren melk op een wijze die anders is in de zin van: gebruik van duurzame soja; meer weidegang; ‘goede’ vetten. Overigens wordt op de site van Campina uitsluitend ingegaan op de voordelen van deze melk voor de gezondheid van de consument. Het Drift-onderzoek zag het flexitarisme – dat door sommigen toch al als trend werd aangeduid – nog niet leiden tot een reële verandering in gedrag in 2008. Inmiddels zijn er gegevens beschikbaar die toch wijzen op een licht **dalende vleesconsumptie** bij ons.

Maar ook veranderingen die zich voornamelijk afspelen in het maatschappelijk debat – de hetze rond de smaak van witblauw – kunnen natuurlijk wel dienen

om bepaald gedrag te labelen. Dat zorgt er dan misschien voor dat individuen zich met het onderwerp van debat gaan identificeren.

Pas als die drie vormen van druk op het regime krachtig genoeg zijn, kan een transitie plaatsvinden. Wat vertragend werkt is dat het regime beschikt over een directe lijn naar het beleid en daar zijn voordeel mee kan doen om een deel van die symptomen te bestrijden. Meestal slagen regimespelers er in om het leeuwenandeel van de overheidsmiddelen binnen te rijden om zichzelf in stand te houden.

Jeroen Watté

Herwerking naar Vlaamse context van een fragment uit: *De Eiwittransitie - Dertig jaar issue, kans op take-off* (Carolien Hoogland, Harry te Riele & Jan Rotmans, 2008).

VOORMALIG BOERENBOND-ADVISEUR PLEIT VOOR VEEL MEER ZELFVOORZIENING - nuchtere analyse die taboe blijft -

Het graan, het varken en de glimlach van een kind: een landbouw-ecologisch essay

Renaat Tijksens, Uitgeverij Marc Van de Wiele, Brugge, 1995, 127 p.

In het edito van deze krant leest u al enkele hoofdelementen van dit belangrijke landbouwanalytische boek. Renaat Tijksens legt in dit essay de complexiteit van het landbouwecosysteem bloot. Op een haast prozaïsche wijze beschrijft hij de eigenheid ervan. Door deze introductie laat hij ook de niet-ingewijde lezer toe om in het verder verloop van het essay 'in te stappen' waar hij zijn visie geeft op de symptomen, de diagnose en de therapie van het verziekte landbouwecosysteem om te komen tot uitspraken over de toekomst van de landbouw. Het Westeuropees landbouwecosysteem heeft de grenzen van zijn draagkracht overschreden. De auteur behandelt dit zieke ecosysteem als een dier waarmee de mens in symbiose leeft. Dit dier is echter minder ernstig ziek dan we vaak menen. Wel moeten we de ziekte verzorgen om te vermijden dat de ziekte slepend zou worden, want zonder landbouw kunnen we niet. De auteur brengt het landbouwecosysteem in zijn betoog terug tot zijn essentiële elementen en behandelt het vanuit een mondiaal perspectief. Graan, varkens, de honger als gevolg of oorzaak van landbouw, de productiefactoren arbeid, kapitaal en grond, ... krijgen hun plaats toegewezen. Waarom en hoe het systeem bij te sturen is, wordt op een soms uitdagende, soms eigenzinnige wijze door de auteur uit de doeken gedaan.

Prijs: 12 EUR inclusief verzendingskost - Wees snel: de voorraad is bijna uitgeput
Bestellen via: ingrid.pauwels@argusmilieu.be - telefoon 03 202 90 70

Destruction Massive - géopolitique de la faim

Jean Ziegler, Éditions du Seuil, Paris, 2011, 352 p.

Korte beschouwing door de auteur, tevens oud-VN-rapporteur voor het Recht op Voedsel

"De cijfers zijn inderdaad verschrikkelijk. Dit zijn de cijfers van de World Food Report van de FAO. Om de vijf seconden sterft er een kind van minder dan tien jaar van de honger. Elke dag sterven 57.000 mensen van de honger (of van de onmiddellijke gevolgen). Eén miljard mensen van de zeven miljard die op deze planeet wonen, lijden aan ondervoeding en hetzelfde World Food Report van de FAO stelt dat de landbouw op wereldvlak in de huidige stand van de productiekrachten zonder problemen 12 miljard mensen kan voeden, dat wil zeggen 2200 cal/dag per persoon. Het probleem van de toegang tot voedsel is doorslaggevend, niet dat de productie vandaag ontoereikend is.

Dumping

De landelijke bevolking wordt getroffen door moordende mechanismen, bijvoorbeeld de dumping van landbouwproducten die de voedselmarkten verstoort in Afrika. De Europese Unie subsidieert de export van haar landbouwproducten. Niet alleen de Europese Unie, maar de OESO-landen - de 18 meest geïndustrialiseerde landen van de wereld - hebben vorig jaar 349 miljard dollar betaald aan hun boeren die

een kleine minderheid zijn als subsidie voor productie en export. Dit is 1.000 keer de begroting van de FAO. Neem nu een Afrikaanse markt van vandaag, ik neem de "Sandaga" in het hart van Dakar als voorbeeld, die kleurrijke, geurige, luidruchtige, prachtige markt. Daar kunt u vruchten, groenten, kippen uit Griekenland, uit Portugal, uit Duitsland, uit Frankrijk, uit België voor de helft tot een derde van de prijs kopen afhankelijk van het seizoen en van het Afrikaanse gelijkwaardig product.

Over land & biobrandstoffen

Dumping van landbouwproducten is een moordend mechanisme voor de plattelandsbevolking in Afrika, Zuid-Azië, de Caraïben enz. Maar ook de landroof is iets verschrikkelijks. Vorig jaar werden volgens de Wereldbank 81 miljoen hectare onttrokken aan de zelfvoorzieningslandbouw alleen al in Afrika, die nadien werden overgemaakt aan multinationals of hedge fondsen of andere investeerders op de meest ondoorzichtige manier. Hetzij via huur op zeer lange termijn, of aan zeer lage prijs, of via aankoop, en dit steeds zonder enig overleg met de boeren. Het enige wat ze zeggen aan de afgeperste boeren is: "Enkele van uw zonen kunnen voor een hongerloon werken in deze plantages van het grootkapitaal." Het derde en laatste moordende mechanisme dat specifiek de landbouwers en de plattelandsbevolking treft zijn vanzelfsprekend de agro-brandstoffen of bio-brandstoffen. Op onze planeet waar om de vijf seconden een kind onder de tien sterft van de honger, is het verbranden van miljoenen tonnen maïs en tarwe om agro-brandstoffen te produceren een misdaad tegen de menselijkheid.

Over speculatie

Financiële speculatie op voedsel floreert. Volgens de Wereldbank is de prijs van basisvoedingsmiddelen in de laatste zes maanden met 63% gestegen (van april tot september 2012), de prijs van maïs is met 63% gestegen op wereldvlak, die van tarwe steeg met 71% en 31% voor rijst. Vorig jaar heeft Cargill 28,6% van alle tarwe die wereldwijd werd verkocht gecontroleerd. De marktspeculatie doet de prijs van basisvoedsel (ik benadruk basisvoedingsmiddelen) explosief stijgen. En dit helemaal wettelijk. Want na de financiële crash van 2008 - 2009, toen het banditisme van de bankiers de financiële markten hebben doen imploderen, zijn de grote hedge funds, de multinationals, de grote banken gemigreerd van de financiële beurzen naar de commodity markten en hoofdzakelijk naar landbouw grondstoffen. bijvoorbeeld vandaag biedt Goldman Sachs derivaten van maïs, sojabonen, rijst suiker. Derivaten met voedsel, zoals twee of drie jaar geleden derivaten met onroerende goederen.

Over de democratie

Frankrijk is een groot en machtige democratie, België is een democratie, Duitsland is een democratie. De meeste West-Europese landen zijn zeer levendige democratieën: het zou gemakkelijk zijn om speculatieve handel in basisvoedsel te verbieden. Speculatie dat miljoenen doden veroorzaakt in de sloppenwijken van Karachi, Manilla, Sao Paulo, de calampas van Lima of elders. 1.6 miljard extreem armen, cijfer van de Wereldbank, kunnen geen voedsel kopen met het weinige geld dat ze hebben. Marktspeculatie doodt. Veroorzaakt ongemak en armoede ook in Frankrijk, ook in Europa. Als de publieke opinie wakker wordt, druk op de politieke klasse uitoefent, kan een beslissing van het parlement morgen vroeg genomen worden om de wetten op beurzen te veranderen, de speculatie op de basisvoedingsmiddelen zonder tegenprestatie verbieden.

Over de wereldorde

De 500 grootste transcontinentale ondernemingen hebben 52,8% van het bruto mondiaal product gecontroleerd. Deze transcontinentale bedrijven hebben een macht die geen enkele ideologische, financiële, economische paus, keizer of koning ooit heeft gehad. Zij veroorzaken een kannibale wereldorde die elk jaar miljoenen mensen doet sterven van ontbering of honger. Maar deze wereldorde is niet natuurlijk en kan door de mensen worden verbroken. En deze zal worden gebroken door de opstandige mannen en vrouwen."

Jean Ziegler (vertaling: Philippe Bruneel)

Originele Franstalige versie op wervel.be/destructionmassive

Jean
Ziegler

Vers, natuurlijk – seizoensgebonden & duurzaam koken, Geert Groffen ism Wervel vzw

De eerste koude buiten brengt gezelligheid en warmte in de huizen en vooral in de keukens. Vers, natuurlijk doet u watertanden en lokt u onmiddellijk naar de keukens. In de winter met appelfrietjes en aardperensoep en hartverwarmende appelthee, in de zomer met zoethoudertjes als vanilleijs met rabarbermousse. Dit handig boekje met kleurrijke foto's brengt niet alleen lekkere recepten met gewone en ongewone ingrediënten die variëren met de seizoenen, maar legt ook uit hoe je door een bewuste keuze van ingrediënten de planeet minder doet zweten.

De Praktische School en Standaard uitgeverij; 12,5

De smaak van diversiteit

Wij voelden ons meteen aangesproken door het voorstel van Katrien van Wervel om de raakvlakken tussen duurzame landbouw en personen en gemeenschappen van diverse origine af te tasten door middel van een boek met smaak. V.O.E.M. vzw ging op zoek naar een persoon, die vanuit de moslimgemeenschap een zinvolle bijdrage kon leveren en kwam hiervoor terecht bij een van haar trouwe vrijwilligers, namelijk Mohamed Karmoun. Karmoun is islamleerkracht in het stedelijke basisonderwijs te Brussel en nam ons met veel animo op uitstap naar de slachthuizen van Anderlecht. Hier vond een interessante uitwisseling plaats met Wim Verstedden van Veeakker over de raakvlakken tussen sojajvrij vlees en halal vlees. Er waren punten van gelijkenis en ook van verschil.

Wij ervoeren deze samenwerking als origineel omdat diversiteit eens over een andere en vernieuwende boeg werd gegooid. Met respect voor ieders eigenheid en vertrekkende van wat er werkelijk leeft in de verschillende gemeenschappen konden we op een open en spontane manier ideeën uitwisselen over een op het eerste gezicht niet alledaags onderwerp. Projecten als deze kunnen ook in de toekomst rekenen op onze samenwerking. Het zoeken naar raakvlakken en het bouwen van bruggen zijn doelstellingen, die wij (Vereniging voor Ontwikkeling en Emancipatie van Moslims) immers steeds hoog in het vaandel dragen.

Liesbet Adam, educatief medewerker V.O.E.M. vzw

De smaak van diversiteit. Een uitweg uit de monocultuur. (op hennep papier) 10 euro.

Brazilië-Europa in fragmenten?

De vier Brazilië-Europaboeken werden opgebouwd vanuit 'crónicas/kronieken'. In eenvoudige ervaringsverhalen probeert de Wervel auteur moeilijke kwesties als wereldhandel, Wereldbank en zijn effecten, de vernietiging van de Braziliaanse Cerrado en onze hoge vleesconsumptie. Het laatste hoofdstuk legt de fragmenten samen tot 'Veevoeder, een geschiedenis van interafhankelijkheid'.

Brazilië-Europa in fragmenten? 12 euro.

Legal! Optimisme - realiteit - hoop

Sinds 2005 steeg het gebruik van pesticiden in Brazilië aanzienlijk. 2005 was het jaar waarop de Braziliaanse overheid het gebruik van genetisch gemodificeerde gewassen wettelijk toestond. Anno 2012 is het areaal met gemodificeerde gewassen meer dan verdrievoudigd. Het daarbij behorende gebruik van pesticiden nam in dezelfde periode met 72 % toe. Het gaat dan vooral om herbiciden, systemische insecticiden en fungiciden.

Dat bericht laat zien dat de Braziliaanse landbouw in crisis verkeert. Gevolg: productiekosten stijgen, het boereninkomen daalt en het voedsel komt in de gevarezone. Boeren zien zich genoodzaakt om hun bedrijfjes te verkopen aan grootproducenten die de grond vervolgens gebruiken voor de productie van onze grondstoffen: Brazilië als achtertuin van de VS en de EU. Met het oplossen van het wereldvoedselvraagstuk, waarmee pesticidefabrikanten zeggen begaan te zijn, lijken zij nauwelijks bezig te zijn geweest. Maar daar is ook nooit naar gevraagd; niet door aandeelhouders, niet door politici en zelfs niet door Europese of Amerikaanse importeurs.

Legal! Is een boek dat de lezer meevoert naar een land dat de effecten van die onverantwoorde vormen van voedselproductie zichtbaar maakt. Vankrunkelsven doet dat niet met gewichtige tabellen of zware debatten. Hij doet dat door de lezer mee te laten kijken naar wat er in Brazilië kan worden waargenomen. Hij laat de lezer zo zelf een oordeel vellen. Dat is eigenlijk ook de beste weg. Immers, je wilt beleefd zijn en niet te veel zeggen over wat jeervaart als ongezond, lelijk, onwenselijk of gevaarlijk. Je bent per slot van rekening gast in een ander land. Maar wie goed leest, kijkt mee met wat de schrijver zag en dacht. Vankrunkelsven laat de lezer tenslotte achter met een gevoel van "Waar ben ik eigenlijk mee bezig..." en "Wat doe ik zelf aan de bevordering van een duurzame, eerlijke landbouw in eigen land"?

Het is een bijzondere ervaring om als lezer ineens te ervaren dat observeren en innerlijk afwegen je als lezer motiveert actief te zoeken naar een eerlijker en betere landbouw in eigen land.

Prof. Dr. Ir. Eric A. Goewie, Wageningen.

Legal! Optimisme - realiteit - hoop. 15 euro.

Dageraad over de akkers

Na zijn eerste bezoek aan Brazilië, voorjaar 1990, keerde Luc Vankrunkelsven er regelmatig terug en deed daarvan even regelmatig verslag in de boeken: Brazilië, spiegel van Europa?, En toch ... een andere wereld is mogelijk, Kruisende schepen in de nacht en Dageraad over de akkers. Werden de eerste drie nog uitgegeven door de Nederlandse uitgeverij Dabar-Luyten; 'Dageraad' was een co-productie met Wervel.

In het boek staat soja centraal. Hij bepleit dat niet alleen de boeren en hun organisaties op een andere, respectvoller wijze omgaan met de teelt van soja, dat vooral wordt gebruikt als veevoer over de hele wereld, maar dat ook de consument zijn verantwoordelijkheid neemt. Opnieuw houdt hij in korte meeslepende verhalen een hartstochtelijk pleidooi om de teelt, de uitvoer en het gebruik van soja op een nieuwe wijze te beoefenen. Enerzijds is het voor deze tijd een buitengewoon waardevol product dat op tal van manieren kan worden ingezet. Aan de andere kant is het verleidelijk om daarvoor steeds meer akkers te ontginnen, wat telkens betekent: bos kappen, in ecologisch opzicht funest.

Na 'Dageraad' zette Wervel de uitgave van de boeken van Luc Vankrunkelsven voort en al gauw werd in Brazilië het belang van zijn publicaties ingezien. Zijn laatste boeken verschenen ook daar, in het Portugees en hij wordt op tal van plaatsen in het land gevraagd om over die boeken te spreken - voor gemeenschappen van 'kleine' boeren, maar ook aan universiteiten en landbouwscholen.

Hans Luyten, Dabar, Heeswijk.

'Dageraad over de akkers. Soja ànders'. 15 euro.

('Kruisende schepen in de nacht. Soja over de oceaan. 14,50 euro; bijna uitgeput)

Prettige eindejaarsdagen
en een vruchtbaar
2013!

vanwege
het
Wervelteam

ooit nagedacht over
sparen bij Triodos Bank

Triodos Bank

de duurzame bank

geef gerust een seintje:

Paul Pals,
afgevaardigd agent **CBFA 101 327 cB**
Nieuwpoort 4, 9660 Brakel
pals.opdebeeck@scarlet.be
055/42 56 92

Lukemieke
Vlamingenstraat 55
3000 Leuven

016 22 97 05

Open elke werkdag
van 12 tot 14uur en
van 18 tot 20uur30

Promo Wervelboeken

Bij aankoop van:

twee boeken 'Legal!', ontvangt u een
gratis exemplaar van 'Brazilië-Europa in
fragmenten?'

twee boeken 'De smaak van diversiteit',
krijgt u er een derde boek over
diversiteit bij.